

Gedachten over den smaak : benevens eene verklaring van schoonheid in de schilderkunst

<https://hdl.handle.net/1874/205388>

Aug. Allebé
was Ned. Kunstschilder
geboren 1830
gestorven 1906

was Professor aan de Ryksacademie
van Beeldende Kunst te Amsterdam

Allebé

[Lambert G de Wijk]
1882 - 1949 Tilburg

1957 / 575

Ex libris Aug. Allibé

M-DCCCLXXII

Rat.
R.
Mangs
4

ODL 1374

Pamb. G. de Wijs
20 Augustus 1927

KUNSTHISTORISCH INSTITUUT
DER RIJKSUNIVERSITEIT UTRECHT

f

G E D A C H T E N
O V E R D E N S M A A K
B E N E V E N S E E N E V E R K L A A R I N G
V A N
S C H O O N H E I D,
I N D E
S C H I L D E R K U N S T .

8

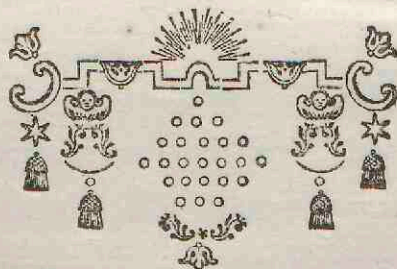
G E D A C H T E N
O V E R D E N S M A A K
B E N E V E N S E E N E V E R K L A A R I N G
V A N
S C H O O N H E I D,
I N D E
S C H I L D E R K U N S T .

G E V O L G D N A A R H E T H O O G D U I T -
S C H E V A N

R A P H A Ë L M E N G S ,

D O O R

H A R M A N U S N U M A N .

T e A M S T E R D A M,
B y M A R T I N U S D E B R U Y N,
B o e k v e r k o o p e r i n d e K a l v e r s t r a a t .
M D C C L X X I I .

KUNSTHISTORISCH INSTITUUT
DER RIJKSUNIVERSITEIT UTRECHT

O P D R A G T

A A N D E N

WEL EDELEN GROOT-ACHT-
BAAREN HEERE

MR. WILLEM HUYGHENS,

HEERE VAN HONCOOP, &c.

REGEEREND BURGEMEESTER
EN RAAD,

BEWINDHEBBER DER OOST-IN-
DISCHE MAATSCHAPPY,

E N

HOOFD-DIRECTEUR VAN DE TEKEN-
ACADEMIE DER STAD AMSTERDAM.

De kunsten, voor zo veel zy uit het
vereenigen van onze denkende vermogens
met alle die lydelyke eigenschappen der
stoffe, welken in het ryk der natuur spee-
len, of zich ophouden, en voor de werk-
tuigen dier denkende vermogens geschikt

* 3

zyn,

VI O P D R A G T.

zyn, op eene zeer lieffelyke wyze, voortvloeien, staan, onder het opzicht van eenen wyzen Beschermmer, even zo ongekreukt en veilig, als zoonen van goede verwachting, onder het zorgvuldig bestuur eenes achtbaaren en voortreffelyken vaders, staan kunnen. De natuur toch van een zodanig opzicht is van dat nadrukkelyk belang, dat geene overstroming van woestheid, onzen vaderlande betreffende, al gingen, in hetzelfde, de kunsten in eene Zee van WANDAALen en GOTTEN te gronde, derzelve voortbrengzelen zou kunnen wegspoelen.

Onder het nederig voordraagen dezer opmerking en het bezitten uwer gunstige toestemming, stelle ik dit werk, onder uwe hoede en uw opzicht, vriendelyk en ervaaren BESCHERMER der kunsten! Ik wyde het U toe, die u zelve der weetenschappen

O P D R A G T. VII

pen en kunsten gewyd hebt, en, zo volkomen als iemant, geschikt zyt, om zodanige kenmerken van der menschen verhevenheid, boven het gros der scepzelen, te handhavenen, te ondersteunen, te verheffen.

Daadelyke bescherming, des meene ik my te mogen verzekeren, zal, voor zo veel ik jong en een vreemdeling ben in het gemeenebest der letteren, waar nyd en onkunde oneenzydig- en billykheid dikwyls het wettig gestoelte ontdringen, de roekelooze aanvallen van dezen of geen fluijpenden vyand vernietigen en het werk zelf dekken moeten in zynen eersten opgang. Ik bidde U Wel Ed. Groot Achtb. dierhalven ootmoedig, om, ook hier in, die goedheid te doen uitblinken, welke, benevens veele andere en achtbaare hoedanigheden, in het byzonder uw deel is;

VIII O P D R A G T.

en gunstig toetestaan, dat ik my met allen
eerbied, in het openbaar noeme

U Wel Ed. Gr. Acht. onderdaani-
gen en gehoorzaamen Dienaar

H. N U M A N.

VOOR-

VOORREDE

V A N D E N

VERTAALER.

Raphaël Mengs, dien men voor de bloem der kunstenaaren, van gansch Rome, zo wel als het land zyner geboorte, kan aanmerken, heeft zich willen verledigen, om zyne gedachten over den SMAAK, gevoegd by eene zeer afgetrokkene, en, mogelyk daarom, eeniger maate duistere beschryving der SCHOONHEID, in de Schilderkunst, in het openbaar te verbreiden. 's Mans aanmerkingen over den SMAAK kwamen my zo eenpaarig oordeelkundig — zo ervaaren tevens en verstaanbaar te vooren, dat ik terstond geloofde, dat de wyze zyner onderrichtingen en de stand, waar in hy zyne voorbeelden stelde, dermaate geregeld en gelukkig, waren ontworpen, dat elk leerling, door het leezen en bespiegelen van beide, zou kunnen opgeleid worden tot eene kennisfe, hoedanige hem, ten behoeve der kunst, en ter naspooring van meer uitgebreide en ingz-

X V O O R R E D E.

wikkelde onderrichtingen, gelyk men dezulken by den ongelukkig vermoorden WINKELMAN en anderen kan aantreffen, zou mogen ontbreken; te gelyk vertrouwend, dat ook in die aanmerkingen en voorbeelden eene onbedriegelyke toets ſchulde, waar op gevorderde en weetgierige kunstenaars, ten ware zy onderſtelden, allen meesteren ontgroeid te zyn, hunne bedoelingen of voortbrengzelen veilig zouden kunnen beproeven.

In dier voege, ten aanzien van den genoemden kunstenaar, denkende, beſloot ik, zyne aanmerkingen, met eenige vryheid, te vertaalen, en, om den Leezer, na hem, door eene gebeduidelyke beſchryving, over den SMAAK in de Schilderkunst, met den Schryver te hebben bekend gemaakt, tot eene afgetrokken en donkere beſchouwing der SCHOONHEID te leiden, de gedachten over den SMAAK voor die, welke de genoemde kunstenaar over de SCHOONHEID heeft voorgedraagen, te plaats.

Hoe ongemeen moeiljelyk het valle, eenig afgetrokken denkbeeld, volkomen duidelyk en ken-

V O O R R E D E. XI

nelyk, te maaken, weet zekerlyk een ieder, die deze of geene bevattingen, van het een of ander voorwerp, door vergelykingen, die dikwyls, uit eigener natuur, donker, of dof zyn, heeft willen uitwerken en voorstellen. Voor zo veel men de Ziel, als eene denkende bestaanelykheid, in zich zelve, kan onderstellen, werkzaam te wesen, door haare daadelyke vereeniging met het leven, dat genoegzaame overeenkomst heeft, met eenig byzonder gedcelte der stoffe, om, door de bewerking van die stoffe, de gedaante zynzer eigenaartige beweging te vertoonen, voor zo veel, kan men zekerlyk in staat zyn, eenig afgetrokken denkbeeld, ten aanzien eener denkende bestaanelykheid, of iets, dat daar mede ten nauwste, in het stuk van vergelyking, overeenkomt, te ontwerpen: maar, voor zo verre men behoort vaststellen, dat de vereeniging van de ziel met het leven, niet wel iet anders, dan eene werking der denking op de natuur der gewaarwording, en de bewerking van het leven, op de stoffe, niet wel iet anders, dan de beweging der gewaarwording in haare betrekkingen, en dienvolgens de verbindenis van de
 stof.

XII V O O R R E D E.

Stoffe met de stoffe, niet wel iet anders zyn kan, dan eene regelmantige en daadelyke regeering der werktuigen over de voorwerpen, welken onder derzelver bereik vallen, voor zo verre zeg ik, behoort men tevens te besluiten, dat alle ontworpen geene mededeelbare denkbeelden zyn kunnen.

Dit stelle ik voor, om den Leezer, in het algemeen, van zodanige bevattingen af te trekken, als anderzins zouden in staat zyn, om hem de bekwaambeden van den grooten kunstenaar, wiens aanmerkingen ik vertaald hebbe, in het wel of duidelyk voordraagen der denkbeelden, van merkelyk onvermogen te doen verdenken. Ik wil hem in het byzonder, door myne voorstelling, in overweeging laten, of wy de SCHOONHEID niet voor zodanig iets moeten houden, waarvan, zo wy al mogten bekwaam zyn, om eenig denkbeeld van het zelve te ontwerpen, wy echter geen mededeelbaar denkbeeld in staat zyn te vormen? Zekere eigenaartige deelen immers, en niet blootelyk de zodanigen, welken, door de overeenkomst, tusfchen het een en het ander voorwerp, kunnen
plaats

V O O R R E D E. XIII

plaats hebben of verwekt worden, moeten het lichaam eenes denkbeelds uitmaaken, dat wy bevatbaar zullen voorstellen.

Men heeft zeer veel over Schoonheid geschreeven. **SCHOONHEID**, was het oorspronkelijk punt des geschils, en, by slot van redeneeringen, werden die voorwerpen, waar in men de Schoonheid wilde opzoeken, niet zelden, alleenelyk de onderwerpen der twistgierige behandeling, terwyl de gewolgtrekkingen, van de eigenlyke bron verstooken zynde, het voorstel onopgelost en onontknoopt lieten. Ontelbaare afwykingen beweezen, dat 'er afgetrokken, maar te gelyk ook, dat 'er, met afwyking van het eigenlyk punt des geschils, gedacht werdt. *Vlugge en reine bespiegelingen der Ziele doolden, met dit alles, door den drang der afwykingen beenen, en gaven duidelyk te kennen, dat zy zo angstvallig door de stoffelyke zintuigen gemaakt werden, als zy vry en onbelemmerd zouden ondersteund kunnen worden, door de loutere vermogens van het leven, indien zy geene betrekking tot of op de stoffe gehad of gezocht hadden.* Kortom, men trok het denkbeeld

van

XIV V O O R R E D E.

van Schoonheid, voor zo veel ik ten dezen aanzien, over het geene, ik hier van gelezen heb, moge oordeelen, alleenelyk, tot onder het denkbeeld van waarheid, dat is, men bragt het onderling tot deze stelling, dat 'er eene wezenlyke SCHOONHEID kon plaats hebben, en inderdaad plaats hadt: maar dat, zo lang die SCHOONHEID, tot geen beschouwelyk of kennelyk voorwerp, in de voorwerpen of zedelyke voorstellingen, kon gemaakt worden, zy even zo kennelyk en tevens onkenbaar zou blyven, als de Godheid zelve.

Gelyk men nu over alles, wat ten aanzien der SCHOONHEID geboekt is, naar de natuur zynner vermogens, mag oordeelen, en het, tot nog toe, niemand betwist werdt, zyne gedachten over de Schoonheid te schryven, of die van anderen, tot dezelve betrekkellyk, te lezen, zo kan het een ieder wrystaan, de gedachten van RAPHAEL MENGES over de SCHOONHEID, na dezelve gelezen te hebben, helder of donker te noemen, aan te neemen of afstekeuren, zonder eenig recht te bezitten, om dien kunstenaar, in het voor den dag brengen zynner opmerkingen, die volgens zyne

ei.

V O O R R E D E. xv

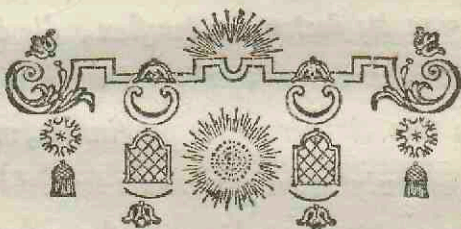
eigene wyze van voorstellen zyn ingericht, te veroordeelen.

Alles wat ik u raade, myne Leezers, bestaat hier in, dat gy, voor zo veel gy u als minnaars en liefhebbers der kunsten over het geheel, en der Schilderkunst in 't byzonder, moogt opdoen, de waardy van meesterlyke voorschriften, ten aanzien van die deelen der kunsten, die duidelyke voorschriften vorderen, niet onbezonnen aan den toetssteen van ligtvermoeide poogingen, maar aan die, van een vlytig en werkzaam oordeel beproeft, voor dat gy, de eene verklaring des meesters naar eene andere wilt afmeeten; en wanneer gy op deze wyze, ten aanzien der voorschriften van den grooten R. Mengs, wilt te werk gaan, houde ik my, zonder eenige bekommering, verzekerd, dat gy dien welmeenenden Schryver, wat zyne aanmerkingen over den Smaak in de Schilderkunst betrefte, voor een keurig kenner, woortreffelyk meester en oordeelkundig Schryver, zult aanzien; terwyl het u, aan den anderen kant, ten opzichte van zyne Verklaaringe van Schoonheid, door die verklaring, in geenerlye wyze, zal betwist

wor-

XVI V O O R R E D E.

*worden, hem, voor eenen man van letterkundige
vermogens, te houden. En in diervoege zult gy,
in het openbaar kunnen bewyzen, dat uwe vor-
dering en s'mans eere ongeschonden, en gelukkig
verknogt zyn.*

AAN-

AANMERKINGEN

OVER DEN

S M A A K

I N D E

SCHILDERKUNST.

Geenen der menschelyke voortbrengzelen zyn volkomen, en wy moeten blootelyk onderfeld worden, geene gebreken in zodanige voorwerpen te ontdekken, welken wy den lof, van volmaakt of volkomen te zyn, toebrenge-
 De volmaaktheid der menschen, en die hunner gewrochten, bestaat dierhalven alleenelyk in eene vergelyking met die eener wezenlyke volmaaktheid. En uit dien hoofde heeft men in de Schilderkunst het woord SMAAK willen invoeren, om te betoogen, dat 'er een SMAAK van volkomenheid, in het een of ander voorwerp, kan gevonden worden, schoon het voorwerp in zich zelf onvolmaakt zy. Eenige overeenkomst kan ook de SMAAK in de Schilder-

A

2 AANMERKINGEN OVER DEN

derkunst met dien van het gehemelte ordersteld worden te hebben, nademaal onze oogen en ons verstand, op gelyke wyze, door denzelfven, als de tong en het gehemelte door den algemeenen en natuurelyken, worden aangedaan: in beide zyn onderscheiden trappen, die allen, onder denzelfden naam, erkend worden; want, gelyk onze SMAAK het een of ander, voor *zuur*, *zoet* of *bitter*, erkent, niettegenstaande elk, in zyn foort, mindere of meerdere sterkte bezit, zo erkent ook de SMAAK in de Schilderkunst de *grootheid*, *tederheid* en *sterkte* [der voorwerpen, onder den zelfden naam, schoon elk dier voorwerpen, in zyn foort, en op zich zelve, eene geringere of volkomener maate van *grootheid*, *tederheid* en *sterkte* bezitte.

Dan, gelyk geene zaaken den menschen kunnen welgevallen, welken van het vermogen ontbloot zyn, om hen te beweegen, even zo zal ook geene spyze, zonder wezenlyken of voorafgaanden smaak, aan dezelve behaagen. En gelyk dit, ten dezen, zo is het ook waar, ten aanzien der Schilderkunst, dat elk voorwerp, wanneer wy het bezichtigen, eenige
be.

beweging in de fenuwen van ons gezicht moet verwekken , om het zelve te kunnen behaagen.

Deze is het , die wy gewoonelyk SMAAK noemen , en , als een STYL of SOORT , in elk mensch genoegzaam onderscheiden kan geacht worden. Tusschen den SMAAK en het geen men SOORT noemt bestaat alleenelyk dit onderscheid , dat men het SOORT van iets , over het geheel , voor goed of kwaad houdt , en , naar maate zyner volkomenheid , beoordeelt , terwyl eene geringere volkomenheid , in het een of ander , genoegzaam bekwaam is , en daar voor erkend wordt , om den SMAAK te kunnen aandoen. Zo noemt men dit of dat *zuur* of *zoet* , niettegenstaande het zeer weinig bezit van het geen volstrekt *zuur* of *zoet* is , en , op gelyke wyze ; kan men de eene of andere afbeelding , niettegenstaande derzelve onvolkomenheid , eenen goeden SMAAK toewyzen. Ondertusschen kan de SMAAK in de Schilderkunst aan het goede en slechte gewend worden , gemerkt , in dezen , het oog niet minder lydelijk is als de tonge. Sterke dranken en spyzen verzwakken den SMAAK in het geheel , terwyl zachter spyzen daarentegen het teder gevoel der tonge kunnen bewaaren. En gelyk deze

2 AANMERKINGEN OVER DEN

derkunst met dien van het gehemelte ondersteld worden te hebben, nademaal onze oogen en ons verstand, op gelyke wyze, door denzelven, als de tong en het gehemelte door den algemeenen en natuurelyken, worden aangedaan: in beide zyn onderscheiden trappen, die allen, onder denzelfden naam, erkend worden; want, gelyk onze SMAAK het een of ander, voor *zuur*, *zoet* of *bitter*, erkent, niettegenstaande elk, in zyn soort, mindere of meerdere sterkte bezit, zo erkent ook de SMAAK in de Schilderkunst de *grootheid*, *tederheid* en *sterkte* [der] [voorwerpen, onder den zelfden naam, schoon elk dier voorwerpen, in zyn soort, en op zich zelve, eene geringere of volkomener maate van *grootheid*, *tederheid* en *sterkte* bezitte.

Dan, gelyk geene zaaken den menschen kunnen welgevallen, welken van het vermogen ontbloot zyn, om hen te beweegen, even zo zal ook geene spyze, zonder wezenlyken of voorafgaanden smaak, aan dezelve behaagen. En gelyk dit, ten dezen, zo is het ook waar, ten aanzien der Schilderkunst, dat elk voorwerp, wanneer wy het bezichtigen, eenige be.

beweeving in de fenuwen van ons gezicht moet verwekken , om het zelve te kunnen behaagen.

Deze is het, die wy gewoonelyk SMAAK noemen , en , als een STYL of SOORT, in elk mensch genoegzaam onderscheiden kan geacht worden. Tusschen den SMAAK en het geen men SOORT noemt bestaat alleenelyk dit onderscheid, dat men het SOORT van iets , over het geheel , voor goed of kwaad houdt, en , naar maate zyner volkomenheid , beoordeelt, terwyl eene geringere volkomenheid , in het een of ander, genoegzaam bekwaam is, en daar voor erkend wordt, om den SMAAK te kunnen aandoen. Zo noemt men dit of dat *zuur* of *zoet* , niettegenstaande het zeer weinig bezit van het geen volstrekt *zuur* of *zoet* is, en , op gelyke wyze ; kan men de eene of andere afbeelding , niettegenstaande derzelver onvolkomenheid , eenen goeden SMAAK toewyzen. Ondertusschen kan de SMAAK in de Schilderkunst aan het goede en flechtegewend worden, gemerkt, in dezen, het oog niet minder lyde-lyk is als de tonge. Sterke dranken en spyzen verzwakken den SMAAK in het geheel, terwyl zachter spyzen daarentegen het teder gevoel der tonge kunnen bewaaren. En gelyk deze

6 AANMERKINGEN OVER DEN

DE MIDDELMAATIGE SMAAK komt in voorwerpen te voorschyn, waar in het minder en meerder, op eene evenredige wyze, vertoond wordt, en waar door alles middelmatig en by na van allen wezenlyken SMAAK ontbloot schynt.

DOOR DEN KLEINEN OF GERINGEN SMAAK worden alle kleinigheden, hoofdzakelyk, aangetoond, waar door ook alles, over het geheel, klein of gering wordt.

De schoone SMAAK schuilt in het vertoonen van de edelste schoonheden der natuur. Zeer verre overtreft deze den middelmatigten, en oneindig verder den gemeenen en laagen SMAAK, waar door alleenelyk het slechte en het onbevallige der natuur vertoond wordt. Deze beschouwing heeft ook plaats, ten aanzien van den aangenaamen en veel betekenen den SMAAK, als ook van zo veele overigen, als men in staat is te noemen. De SMAAK dierhalven is, in eenen kunstenaar, voor die hoofdtrek of neiging te houden, waar door hy alles, wat goed of slecht is, en, als zodanig, met dezelve overeenkomt, verkiest of verworpt. En ook is dit de reden, waarom men

SMAAK IN DE SCHILDERKUNST. 7

eenen kunstenaar van allen SMAAK ontbloot noemt, in wiens voortbrengzelen men alle zaaken, zonder onderscheid, op eenerlye wyze, vertoond ziet; gemerkt zich indezelve niets onderscheidenlyk opdoet, en het saamenstel van alle de byvoegzelen, zonder eene wezenlyke of byzondere betekenis, voorkomt. Het werk van een kunstenaar hangt dierhalven, in dit opzigt, van zyne verkiezing geheel af. Deze verkiezing schuilt in VERWEN, LICHT, SCHADUW, PLOOIINGEN en alle andere zaaken, die tot de Schilderkunst kunnen betrokken worden; en het is zeker, dat, wanneer men het grootste en het schoonste uitkiest, de voortbrengzelen der kunst, in alle opzichten, van den besten smaak zyn zullen; hoewel men ook alles voor *schoon* kan erkennen, dat de goede eigenschappen eener zaake, en *lelyk*, wat derzelve onbevallige eigenschappen aantoon. Men hebbe dierhalven vooraf, op alle zaaken nauwkeurig te letten, en toetezien, wat men, ten haaren behoefte, begeere of wensche, en dan die deelen, welken schoonheden genoemd worden, en dezelve het naaste betreffen, wel uit te zoeken en te beproeven; vooral op het oog houdende, dat men alles, wat ons slecht en onbevallig toefchynt, en wy gaerne geheel

anders zien wilden, als onbevallig en slecht, in het geheel verwerpe.

Uit deze overweeging, ten aanzien namelyk der eigenschappen eener zaake, vloeit de BETEKENIS voort, nademaal de BETEKENIS eener zaake van haare eigenschappen afdaalt. Dat geen is, in het algemeen, goed, wat, voor voldoende gehouden, onze gevoelens inneemt; en ook alzo is, in eene tegenovergestelde vergelyking, dat gedeelte der zaake voor kwaad te houden, dat onze oogen en ons verstand beledigt, en tegens derzelver natuur geheel aanloopt. Alles zal ons verstand beledigen, dat met zynen oorsprong, en het einde, waar toe het natuurelyk moet strekken, niet overeenkomt; 't geen plaats heeft, wanner eene zaake tegens haare eigene en natuurelyke werkzaamheid aanloopt, of wanneer wy, in deze of geene zaak, geene beweegreden, waarom zy in wezen is, of onder deze of geene gedaante voorkomt, ontdekken. Wat het gezicht belange, alles komt onze oogen strydig voor, wat de gezichtenfenuwen te geweldig inspant; en dit is de reden, dat onze oogen, door het beschouwen van sommige verwen — een te veel afsteekend licht en te geweldige schaduw, vermoeid worden.

den. Onaangenaam komen ons, uit dezen hoofde, de schrikkelykheden, als ook te sterk afsteekende verwen, te vooren, nademaal zy onze oogen, zo yllyngs, van het een in het ander gevoel storten, en daar door, te gelyk, eene te strikte inspanning der zenuwen verwekken, waar door onze oogen worden gepyngd. De HARMONIE is, om deze reden, zo bevallig, doordien zy een middenweg tusschen beide de uitersten invoert: Dan, nademaal de Schilderkunst in diervoege bestaat, als ik getoond hebbe, zo heeft men op te merken, dat niemant, in alle opzichten, eenen evenredig goeden SMAAK, maar dikwyls in het een gedeelte, eenen goeden, in andere deelen weder, eenen slechten, en, in sommige deelen, in het geheel, geen SMAAK gehad hebbe. Op deze wyze is de SMAAK, onder de grootste kunstenaaren zelfs, te onderscheiden, waar van ik, in 't vervolg, zal spreken, en thans eenige aanmerkingen bybrengen, op welke wyze de goede SMAAK, in de navolging, te verstaan is.

De navolging moet, als het eerste en, hoewel niet voor het schoonste, nochtans voor het noodzaakelykste deel in de Schilderkunst

erkend worden. Het fierelykfte toch is niet altyd het noodzaakelykfte. Nooddruft is het kenteken der armoede, gelyk fieraad ten bewyze van overvloed gefchikt is: dan, nademaal de Schilderkunft in zich zelve, en, over het geheel genomen, meer voor fieraad, dan eene noodzaakelykheid, in de waereld moet geacht worden, en wy de voorwerpen goed of flecht noemen, overeenkomstig de natuur hunner beginzelen of oorzaaken, zo behoort, in zodanige onderftelling, aan *fierelykheid* de rang boven *noodzaakelykheid*, in de Schilderkunft, toegewezen, en, ten gevolge hier van, die Schilder, naar maate en uit hoofde zyner Ideën, voor grooter erkend te worden, dan een zodanig Schilder, die alleen ter navolging bekwaam is. Dewyl het met dit alles ondertusfchen waar is, dat de Schilderkunft in deze beide deelen bestaan moet, zo spreekt het van zelfs, dat hy voor den grootften meester gehouden moet worden, die, ter uitvoering van beide, bekwaam is. Ter faamenftelling nu en vereeniging dezer beide deelen, die beide faamengefteld en vereenigd kunnen worden, komt het volgende billyk in overweeging. Het Idee, 't welk voor den voortbrenger van den SMAAK erkend moet worden, hebbe men als eene ZIELE, en de

SMAAK IN DE SCHILDERKUNST. II

navolging als een LICHAAM te beschouwen. Deze ZIELE of oorzaak behoort over het ganfche tooneel der natuur te zweeven, en die deelen der Schepping uit te leezen, die zich, naar de menfchelyke denkbeelden, als de fchoonfte vertoonen, zonder zich tot het voortbrengen van nieuwe en zodanige gewrochten, welken de natuur nimmer voortbragt, te willen verledigen, gemerkt het uitvinden en voortbrengen van zulke voorwerpen de kunst, op zich zelve, vermindert, dewyl zy daar door de navolging (voor het ligchaam gehouden) verliezen, en haare fchoonheden voor de befchouwing van anderen menfchen onkennelyk, of ten uiterften duifter, zou voorftellen. Veilig, uit hoofde dezer ftelling, kan ik befluiten, dat onder het IDEE de verkiezing, dat is het vermogen, om het goede uit de natuur te leezen, moet verftaan worden, en geenzins eene verzinning van nieuwe voorwerpen, buiten de natuur. Uit al het bovenftaande ik afleide, dat men in een welgemaakt en een zodanig beeld, waar in de fchoonfte deelen der natuur, hoewel uitgeleezen, nochtans natuurelyk en waarachtig gevoegd zyn, over het geheel den goeden SMAAK zal zien uitblinken, zonder eenig gedeelte der navolging verkort te zien.

On.

Onder deze aanmerkingen behoore ik de onderscheiding, welke tusfchen den SMAAK eenes Schilders en het geen wy gewoonelyk BEHANDELING noemen, plaats heeft, te trekken. De SMAAK berust in de verkiezing, terwyl de BEHANDELING uit een foort van verdichting bestaat, en tot twee foorten kan gebragt worden, waar van het een vertoond wordt, in het uitlaaten van fommige, en het andere, door het ontwerpen van geheel nieuwe deelen. Gelyk hier toe de zodanigen ten voorbeelde verftrekken, die het groote gezocht, en, om het zelve te bereiken, zeer veele geringere deelen, in zo verre zelfs, achter wege gelaaten hebben, dat ook, daar door, het wezenlyke der zaak veranderd en geheel werdt bedorven; terwyl weder anderen onder de zodanigen, ten einde het verkoorene fchooner, het groote grooter en het kleine geringer te maaken, dan die allen in zich zelve waren, in alle opzichten en deelen, de voorfchriften der natuur, in *vormen, verwe, licht en fchaduw*, en zelfs in alle bepaalingen der kunst, overtreedden hebben. De SMAAK echter, zelfs wanneer hy tot de hoogfte volkomenheid kan gevoerd worden, bepaalt zich, om, by het uitkiezen der fchoonfte deelen in de natuur, en het

het verwerpen der nutteloozen, alle de wezenlyke eigenschappen eener zaake te behouden; waar door alle deszelfs voortbrengzelen, gelyk ik, ten aanzien van den besten SMAAK, reeds gezeid hebbe, waar zyn en blyven, gemerkt hier door de natuur, in geen en deele, veranderd, maar blootelyk kan worden verbeterd.

Nademaal nu (om vervolgens eenige aanmerkingen over de werkzaamheden van den SMAAK voorttebrengen) alle de werken der menschen onvolkomen of onvolmaakt zyn, en ons, ten aanzien van het GOEDE, geen ander wezenlyk vermogen is overgebleeven, dan dat eener louteren VERKIEZING, zo volgt van zelfs, dat al het GOEDE in onze verrichtingen blootelyk in VERKIEZING besta, en die VERKIEZING voor de grootste moet erkend worden, die de waardye van eenig voorwerp het bondigste begreepen, en, naar maate daar van, het voorwerp grooter of geringer heeft weeten te schatten, en zich allenthalve toelegt op de voortreffelykste wezenlykheden der natuur — zyne bespiegelingen aan dezelve te koste brengt, en de drift ter uitvoering van die voorwerpen, welken hy voor groots en waerdig erkent, naar derzelve grootheid en waardye, regelt. Hier
in

in nu rust het onderscheid tusfchen alle kunstenaaren , die , van den tyd der oude Grieken tot op den onzen toe , gebloeid hebben. De grootfte kunstenaars hebben de voortreffelykfte voorwerpen der natuur , voor zodanigen , gehouden en hunne poogingen aan de zelve wilten te kost leggen. De middelmaatigen namen blootelyk het middelmaatige der natuur in aanmerking , en waanden , dat zich ook alleen daar in de voornaamfte kunst verschuilde ; terwyl de geringfte kunstenaars op de minst aanmerkelyke voorwerpen der natuur vielen , en derzelve kleinigheden voor hoofdzaaken , of zaaken van het hoogfte belang in de kunst , aanzagen. Na den bloci dezer onderscheiden foorten van kunstenaaren , voerde eene toeneemende domheid derzelve nakomelingen , van het geringe , op het nuttelooze , van het nuttelooze , op het onbevallige en , van het onbevallige , op loutere uitzinnige en ongegronde verbeeldingen. De oudfte kunstenaars , die eenen verheven SMAAK gehad hebben , waren de Grieken , (ik bedoele hier geenzins de eerste uitvinders der kunst , maar alleen de zodanigen , die dezelve tot den hoogften trap van fchoonheid en den besten smaak gebragt hebben ,) die voor zeker hielden , dat de kunst

voor

voor de menschen geschikt was, en zy, nademaal de menschen zich zelve boven alles beminden, de menschelyke gedaante voor het waerdigste voorwerp der kunst konden erkennen. Deze hunne ondersteuning bragt te wege, dat zy zich allenthalve toeleiden op dat voortrokken gedeelte der natuur, en, nademaal zy den mensch waerdiger, dan zyne kleederen, hielden, denzelven meestal geheel naakt afbeeldden, de vrouwen alleenelyk, uit een voort van eerbaare overweeging, buiten deze gewoonte sluitende. Zy hielden den mensch voor het waerdigste onder alle schezelen, uit hoofde zynor oorsprongelyke bekwaamheden, boven alle andere gewrochten; en, voor zo veel zy deze bekwaamheid aan der menschen gedaante en juiste regeltheid der ledemaaten toefchreeven, letteden zy ook hoofdzaakelyk op de evenredigheid derzelven. Eindelyk gewaar wordende, dat de menschelyke sterkte uit twee hoofdbewegingen voortvloeyde, te wecten het samentrekken der ledemaaten tegens het middelpunt van hun lichaam en het uittrekken derzelven van het middelpunt, begonnen zy de ontledkunde te onderzoeken, en op wat wyze eenig denkbeeld betekend of vertoonod wordt. Hier in kwam de gewoonte hun zonderling te hul-

hulpe. De voorvallen of eigenschappen hunner wedspelen werden voorwerpen hunner overdenkingen, en dezen openbaarden den oorsprong of de oorzaak dier voorwerpen, welken zy beschouwd en overdacht hadden; Ten laaftten naderden zy, door hunne denkbeeldige bespiegelingen, de Godheid, en koozen zich zodanige deelen uit de menschelyke natuur, ter afbeelding dier Godheid, als zy oordeelden, te kunnen over een komen met die eigenschappen der Godheid, welken door hunne inbeelding gesmeed waren. Zy begonnen van toen af te verkiezen — zodanige deelen van de Godheid te scheiden, welken zy voor kentekenen der menschelyke zwakheid aanzagen, en stelden zich Goden te vooren onder menschelyke, nademaal zy geen denkbeeld hadden van verhevener, gedaantens, zonder evenwel, met die gedaantens, de menschelyke behoefte of nooddruft te verbinden. Schoonheid was de loutere en bedoelde oorsprong. Zy vonden daar na een midden, dat zy, trapsgewyze, tusfchen de Godheid en de algemeene menschheid wisten heen te leiden; nochtans vereenigden zy deze twee deelen, langs welke vereéniging zy de gedaante hunner helden ontwierpen, en de kunst tot derzelver steilfte toppunt opvoerden. Want door deze twee

twee onderscheiden , te weeten , Goddelyke en menschelyke , natuuren , leerden zy ook , in de ontworpen gedaantens , de eigenschappelyke betekenissen van het goede en het kwaade ontdekken . Maar , behalven deze voorgestelde wyze van handelen , ten aanzien der bedoelde en eigenlyke gedaantens , werden zy ook door hunne gewoontens , in het kiezen en plaatsfen van byvoegzelen , gelyk het bezigen van gewaaden , dieren en soortgelyken , geoeffend . Zo lang zich nu de kunst , als het byzonder eigendom van verheven geesten , vertoonde , bleef ook dit deel der kunst aan het oordeel , dat men over ieder voorwerp , naar deszelfs natuurelyke waarde , gewoon was te vellen , onderworpen . Dan , nauwelyks drongen zich eenige laage zielen , die , in plaats van het oordeel der verstandige wysgeeren te vraagen , zich aan dat van Machtigen , Koningen en Heerscheren onderwierpen , in het gemeenebest der kunstenaaren , of de kunst stortte allengskens , en op die wyze , als ik reeds getoond hebbe , in toeneemende kleinigheden , en men begost , van toen af , loutere zotte verbeeldingen , onbestaanbaare en enkelverzonnen zaaken te maalen , en hier door kwam het belagchelyke te voorschyn . Sedert dien tyd , scheen de

kunst aan het vernuft ontnomen en onderworpen te worden aan het noodlot; nademaal zich fommige Schilders op het navolgen van de fchoonheden der toenmaelige Ouden, dan alleenlyk, toeleiden, wanneer de Man van vermoegen, aan welken zy zich wilden onderwerpen, te gelyk een Man van eenigen SMAAK was; en dan nog werden zulke fchoonheden, of derzelve navolgingen, in plaats van door het vernuft, blootelyk door de zinnelykheid van het oog, ingericht en bestuurd. De toenmaelige Schilders, volgden wel de wyze, maar geenzins de beginzelen, waar op en uit welken de Ouden te werk gingen. Het onderscheid, dat zich, dierhalven, tusfchen werken van dit foort en die van verheven voorgangeren, opdoet, bestaat hier in, dat alle die zaaken, welken uit bloote navolging, naar de bovenftaande wyze ingericht, zyn veroorzaakt, zich, dermaate, ongelyk aan zich zelve vertoonon, dat men het een gedeelte derzelve, als het voortbrengzel eenes grooten meesters, en een ander gedeelte, voor het werk van eenen onkundigen mensch, zal moeten aanzien; en men mag, ten dezen aanzien, ten behoeve der kunstenaaren, tusfchen beide, aanmerken, dat een Schilder, wanneer hy eenen anderen kunstenaar wil navolgen,

niet

niet minder op de beginzelen, waar uit die kunstenaar te werk ging, dan op het voorwerp der navolging zelf, behoore te letten. Gebeurde het ondertusfchen, dat eenige mannen van aanzien elkanderen, als mannen van goeden SMAAK, opvolgden, gelyk zulk eene opvolging plaats hadt, ten aanzien van sommigen der Roomfche Keizeren, zo daagde een foort van licht in de kunst op, wiens opgang echter door eenen zeer fchielyken ondergang gevolgd werdt. Zo klom en zo daalde de kunst. Ten laaftten zonk zy geheel ten gronde, nademaal zich de kunstenaars, door verregaande onkunde weggefleept, als enkele handwerkers vertoonden. Dit lot bragt de kunst, by voornaamen en geringen, wyzen en dwaazen, in algemeene verachting, en ontroofde haar, door dezelve, het vermogen, om zich te verheffen; gelyk zy dan ook, in het einde, niet zo zeer, gelyk wel andere weetenfchappen, den algemeenen menfchelyken nooddruft tot haaren fteun hebbende, maar veel eer een teken van overvloed en verftand zynde, zonder eenig aandenken, verdorde. Te weeten, men vergat haar, gelyk alles, wat, in dit opzicht, te vooren voor loffelyk erkend was, zo dra de waereld door oorlogen gefchud werdt — elk een zich op het onderdruk-

ken zyner medemenschen toeleide — een algemeene slaap van lusteloosheid en onkunde over de waereld regeerde, en alles, als in een droom, verricht werdt. Dan, nauwelyks begost de waereld regelmaatiger vertooning te maaken, of de kunst look op nieuw, en als uit niets, op. In den beginne echter, terwyl de nog overig gebleeven en onderdrukte Grieken, uit het gebruik der godsdienstige beelden, eenigermaate, in de Schilderkunst bedreeven, dezelve naar Italië overvoerden, was zy dermaate zwak en onvolkomen, dat in haare voortbrengzelen geene andere kenmerken van vermogen, dan de loutere wil, om' hetzelve te bereiken, te zien waren; ook kon zy, des tydes, uit hoofde der toenmaalige armoede, en daar op volgende verachting der kunst, niet boven haare gering- en zwakheid gebeurd worden. Maar zo dra werdt zy het voorwerp niet der liefde en achting onder de Italiaanen, die, toen ten tyde, ryk waren en gelukkig, of zy werdt allengskens door verscheiden kunstenaaren, waar onder met nadruk GIOTTO geteld wordt, eenigermaate, aan haare donkerheid ontheven. Hoewel dit nu plaats hadde, gemerkt de KENNIS de VERKIEZING vooruitgaat, zo hielden zich alle de kunstenaars, welken voor RAFAEL, TITI-

AN en CORREGIO bloeiden, met de bloote navolging bezig; uit welken hoofde, de kunst, zonder eenigen bondigen SMAAK, was, en de beelden, welken voortgebragt werden, een baierd geleecken; want, offchoon de eersten dier kunstenaaren de natuur wilden navolgen, zo hadden zy echter, om dat oogmerk te volbrengen, geen genoegzaam vermogen, terwyl eenigen, daar op volgende, de natuur wel konden navolgen, doch, belust zynde, om uit de natuur het voordeeligste te verkiezen, onbekwaam waren, om zich, door eene bondige en gegronde keuze, te doengelden. Tentyde van RAFAEL, CORREGIO en TITIAN, de drie grootste Lichten, werdt door dezen de Schilder-, en even zo de beeldhouwkunst door MICHELANGELO onder het bereik der VERKIEZING getrokken, uit hoedanige VERKIEZING de SMAAK voortkwam; waar by evenwel moet worden opgemerkt, dat, in zo verre de kunst eene geheele navolging der natuur, en, als eene zodanige, een te verheven voorwerp voor het menschelyk verstand is, zy nimmer, op eene volmaakte wyze, door de menschen kan worden geoeffend; en het dierhalven niet onwaarschynelyk moet voorkomen, dat al het geen de eerste Schilders, uit onbedrevenheid en on-

kunde, ten aanzien der keuze, aan dezelve verzuimden toetebrengen, door latere opvolgeren in de kunst insgelyks nagelaaten en verzuimd werdt, tot zo lange, dat zich de drie opgenoemde meesters vertoonden en, zich toeleggende, om sommige dingen, met keurigheid, uit de natuur te leezen, de gevolgen hunner VERKIEZING ook terstond volkomen openbaarden. Elk dezer drie groote Schilderen plaatste zyne keuze op eenig byzonder gedeelte, en vleide zich, dat de kunst, ten voornaamsten deele, in dat gekozen, of in het beoeffenen van dat gekozen gedeelte, haaren grondslag moest ondersteeld worden te hebben. RAPHAEL leide zich op de waare BETEKENISSE toe, welke hy in het saamenstel (*) en de tekening aantrof. CORREGIO gaf het bevallige den voorrang, hoedanig hy in sommige VORMEN, en byzonderlyk, in LICHT en SCHADUW gewaar werdt. TITIAN hieldt zich met den schyn der waarheid te vreden, en merkte dien hoofdzaakelyk op, in de VERWEN. Hier uit nu kan men vast stellen, dat, naar maate een dezer groote mannen grooter en vollediger deel bezat, hy ook, naar maate, de twee anderen, in dit opzichte, kon overtreffen, en dat, uit dezen hoofde, aan RAPHAEL, gemerkt de

BE-

(*) COMPOSITION.

BETEKENISSE, ontegenzeggelyk, voor het eenig nuttig gedeelte der Schilderkunst, moet gehouden en geacht worden, de rang, boven de twee anderen, moet worden toegeftaan; dat vervolgens, nademaal bevalligheid de BETEKENIS op volgt, CORREGIO voor den tweeden, en, voor zo veel de waarheid minder als een Sieraad, dan als eene noodzaakelykheid der kunst voorkomt, TITIAN, als de derde in wezenlyke grootheid, ten aanzien der kunst, moet gefchat worden. Met dit alles, zyn zy alle drie voor groote mannen te houden, door dien elk dezer drie meesteren eenig hoofdgedeelte der geheele kunst bezat; terwyl ook de volgende Schilders, die na hun gebloeid hebben, alleenlyk eenig gedeelte van dat deel bezaten, waarin zy alle drie gewoon waren uit te blinken: Uit welken hoofde, het ook geenzins is te verwonderen, dat de SMAAK der laateren, voor veel geringer, dan die van RAPHAEL, CORREGIO en TITIAN, moet gehouden worden. En wanneer men over het geheel wil aanmerken, dat het IDEALISCH het grootste gedeelte en begrip der geheele kunst zy, zo moet men toefaan, dat de oude Grieken deze kunstenaaren verre boven het hoofd zagen, nademaal de keuze van hunnen SMAAK tot enkel

kennelyke volkomenheid uitliep. Voor zo verre ik nu myne gedachten, ten dezen opzichte, moge blootleggen, in het naspooren der wegen, door welken de genoemde Grieken, tot de voorgestelde onderscheiden hoogte zyn genaderd, zo houde ik het daar voor, dat zy zich, om my van eene leenspreuk te bedienen, geen geheel uitgebreid veld, ter bearbeiding, voorwierpen, maar, eene maate van bepaalde bespiegeling ten gelcide hebbende, veel dieper doorgraven, en, uit dien hoofde, het middelpunt der volmaaktheid, ongelyk nader dan alle de volgenden, konden bereiken. Ook geloove ik, dat zy tot den trap der volmaaktheid, ter onderscheiding van ons, die denzelven niet hebben kunnen bereiken, zyn opgeklommen, door dien, gelyk ik hier boven alreeds terloops hebbe aangeroerd, de verstandigen by hun, en de onkundigen by ons, als rechters en beoordeelers, erkend worden: waar by men kan aanmerken, dat, gelyk een wys en verstandig mensch, de voortbrengzelen der menschen, als een mensch, beoordeelt, zich ook alzo een onverstandige alleenelyk toelegt op spotternyen, en om zich, langs dien weg, een tydverdrijf, uit het nadeel van anderen, te bezorgen. En gemerkt nu de Ouden ongelyk naerfiger waren, op het streeven naar de volkomenheid

heid, dan wy, zo bepaalden zy hunne verkiezing tot een enkel gedeelte — namen, met het beoefenen van het noodzaakelyke, eenen aanvang, en verkoozen liever, dat uitgezochte deel tot zekere volkomenheid te brengen, dan een geheel faamstiel van deelen, tot een voorwerp hunner vermogens, te neemen, en onafgedaan of onvolkomen te doen voorkomen; terwyl wy, in tegenoverstelling, op de toejuiching der dwaazen belust, en afkeerig van den geldeloozen lof der verstandigen, meer van het oordeel der liefhebbercn, dan van het vernuft en de regelen der kunst, willen afhangen. Dierhalven zyn wy, wat de Schoonheid der kunst betreft, dat volk alle vorderingen en volkomenheid verschuldigd, by het welke de kunst van het vernuft en geensins van het fortuin afhing, en by het welk een WYSGEER de grootste der Stad en een KUNSTENAAR een WYSGEER genoemd werdt. — Zo moeten de landen — zo moet het volk zyn, wanneer eenige kunst waarelyk zal groot worden. En nademaal men zodanige landen en zulke volken, ten dezen tyde, niet belooft of aantreft, is het bezwaarelyk te gelooven, dat ook, in onze dagen, de kunst wederom in haaren voorigen luister zal kunnen opryzen. Maar, hoewel dit noodlot der tyden, ten onzen nadeele, plaats heb-

be; en willen de tegenswoordige kunstenaars, des niettegenstaande, naar eenen goeden SMAAK in de kunst dingen, zo is 'er een weg ter onderneeming, welken ik zodanigen kunstenaaren wil openbaaren, en zonder welken te bewandelen, het den zelven volstrekt onmogelyk zyn zal, naar den aelouden luister, met eenigen gehoopten uitslag, te kunnen dingen.

Twee middelen zyn 'er voor handen, om eenen goeden SMAAK te kunnen verkrygen, wanneer het vernuft zich met die middelen zal willen vereenigen. Het een is moeielyker dan het ander. *Het moeielyke bestaat in het verkiezen van het noodzaakelykste en het schoonste uit de natuur zelve. Het tweede ligt in het leeren kennen eener bondige verkiezing uit zodanige werken der kunst, daar zich dezelve schoon en bevallig opdoet.*

Door het eerste middel, verwierven de Ouden die volmaaktheid der kunst, welke wy SCHOONHEID en goeden SMAAK noemen. Na RAPHAEL, CORREGIO, en TITIAN verkreegen de kunstenaars den goeden SMAAK door het tweede middel, dat ik hier boven heb voorgesteld, en dat hen de drie opgenoemde man-

mannen , uit hunne eigene verkiezing van de gewrochten der natuur , en voor een gedoolte langs eenen middenweg , het navolgen en de vereeniging met de eigene verkiezing naamelyk , toebagten.

'T is ongelyk moeiljeker , door middel van eigene naspooring der natuur , dan wel door loutere navolging , eenen goeden SMAAK te verwerven ; nademaal 'er , tot eene zodanige naspooring , een soort van wysgeerig vernuft en oordeel , vereischt wordt , ten einde men het GOEDE — BETERE EN BESTE bondig onderscheide , terwyl , wat de navolging betrefte , en voor zo veel de gewrochten der menschen volstrekt gemakkelyker , dan die der natuur , kunnen verstaan of gekend worden , eene geringere maate van kunde genoeg is. Met dit alles moet men , om zich van de rechte wyze der navolging te bedienen , de voorschriften der grootstemesters , welken men zich ter navolging wil voorstellen , ten einde de navolging niet misbruikt worde , met eene zo juiste onderzoeking des oordeels , als waar mede die meesters de voortbrengzelen der natuur beschouwden en doorzagen , bezichtigen , voor dat men dezelve opvolge ; want , wanneer men dit verzuimde , zou
men

men zekerlyk aan de fchorfe blyven hangen, en den oorsprong der wezenlyke Schoonheid, in zodanige voortbrengzelen, nimmer gewaar worden. En gelyk wy menschen, van den aanvang onzer geboorte, zeer zwak zynde, onzen kinderlyken ouderdom, naar de meerdere of mindere sterkte of zwakheid onzer natuure, op eene oordeelkundige wyze, moeten onderhouden en voeden, tot dat wy eene genoegzaame natuurelyke sterkte bezitten, om het zwaarste voedzel te kunnen verdraagen, zo behoort ook een leerling, in welke kunst men hem ook opvoede, naar de vatbaarheid en het vermogen, bestuurd en onderweezen te worden. Men behoort hem zo weinig de voornaamste voorwerpen, als de verhevenste denkbeelden, in den beginne, te doen opmerken, of overweegen, nademaal hy, door zulk eene verkeerde handelwyze, ligtelyk grillig, onverstandig of hoogmoedig zou worden, doordien zich een leerling vry gemakkelyk laat voorstaan, den meester te kunnen evenaaren.

Op 'dat men nu, ten dezen aanzien, op den rechten weg gaan moge, wil ik myne gedachten, nopens de wyze, waarop de voortbrengzels van groote meesteren behooren overdacht te worden,

den, voor af op geeven. En dan merke ik, in de eerste plaats, aan, dat een leerling zich allenthalve behoore toe te leggen, op het verkiezen van de beste of nuttigste zaaken — het oog van alle onbevallige voorwerpen af te trekken en zich voor al te wachten, om de zodanigen te volgen. 'T zal hem voegen, de bevallige voorwerpen, bondig en regelmatig na te volgen, zonder zich, in den beginne, in het naspooren van derzelver oorspronkelijke schoon- of bevalligheid, te vermoeien. Uit zulke eene wyze van handelen zal het oog, voor het noodzaakelykste werktuig in de kunst gehouden, eene hebbelyke regelmatigheid en sterkte verkrygen. En heeft de leerling eene zodanige bekwaamheid van het oog verworven, dan zal hy over de voortbrengzelen van groote meesteren, gaandeweg, mogen oordeelen, en de bronnen van schoon- of bevalligheid in dezen opzoeken; in welke beoordeeling en naspooring hy, op de volgende wyze, zal moeten te werk gaan. Hy stelde zich, by voorbeeld, alle de kunststukken, voor zo veel hy dezelve zal kunnen bereiken, van RA-
 PHAEL, CORREGIO en TITIAN voor oogen, en onderzoekte, met opmerking en aandacht, in welk gedeelte van ieder kunststuk de wezenlyke Schoonheid te zien is. Ontdekt
 hy,

hy, in dit of een ander gedeelte dezer meesterlyke werken, eene doorgaande en standhoudende keurigheid van oordeel, zo wel als wezenlyke Schoonheid, zo mag hy veilig besluiten, dat een zodanig gedeelte het hoofdzaakelyk doelwit en de volstreckte keuze van den kunstenaar geweest is. En op éven zo vasten grond kan hy vaststellen, dat, in welke deelen hy de voorgestelde byzonderheden niet gewaar wordt, de sterkte des meesters, noch in die deelen bestaan hebbe, noch deszelfs hoogste doelwit of SMAAK daar in ondersteld of ontdekt kan worden, en, uit dezen hoofde, en in dit opzicht, de Schoonheid geen oorsprongelyk gedeelte, of de wezenlyke oorzaak van dat werk of dien SMAAK geweest is. Ondertuschen bezit de Schilderkunst twee deelen, waar in de Schoonheid kan uitblinken. Dezen zyn TEKENING en VERWE. Onder de TEKENING trekt men LICHT en SCHADUW, en schetst door dezelve alle betekenissen der heerschende OORZAAKEN, terwyl men door de VERWEN de EIGENSCHAPPEN afbeeldt. Heerschende OORZAAKEN noem ik alle menschelyke HARTSTOCHTEN en versta door de EIGENSCHAPPEN al het geen men gewoon is, *week, hard, vochtig, droog*, en wat gelykaartig erkend

kend wordt, te noemen. Laat ik dit door een voorbeeld ophelderen. RAPHAEL bezat, in de volkomenste maate, het vermogen der wezenlyke AANDUIDING, en daarom kan die AANDUIDING, of het vermogen tot dezelve, de OORZAAK van de Schoonheid in zyne voortbrengzelen genoemd worden. Deze AANDUIDING is zo wel in zyne geringe als uitneemendste werken te vinden. In zyne beste stukken heeft hy LICHT en SCHADUW dikwyls goed en fomtyds, wel gekoleurd. Nochtans zyn zodanige Schoonheden zynen werken, door geene loutere overlegging, toegevoegd, maar blootelyk door het navolgen der natuur veroorzaakt, en, hierom hebbe men zich, ten aanzien van de voortbrengzelen van dezen meester, alleen toeteleggen, op het naspooren en navolgen van het vermogen diens kunstenaars, om de voorwerpen, uit de natuur door de kunst genomen, duidelyk te kunnen voorstellen. De volkomenheid eener zodanige AANDUIDING nu bestaat hier in, dat men, by voorbeeld, een TOORNIG, WELGEMOED of TREURIG mensch, en op gelyke wyze eenen mensch, in alle de overigetrokken zyner hartstochten, benevens zyne sterkte, natuur en maate, aan het oog open-

openbaare en voorstelle, en wel op die wyze, dat men, door het beschouwen der gedaantens, het voorval of de geschiedenis, in derzelver waare BETEKENIS of AANDUIDING, ontdekke. Wil men nu vervolgens de voortbrengzelen van CORREGIO in overweeging neemen of nagaan, zo zal men zekerlyk in dezelven bondiger bevalligheid, dan in alle anderen kunstenaaren, gewaar worden. Dan, men behoort vooraf te weteen, door welk gedeelte der Schilderkunst de grootste bevalligheid kan worden veroorzaakt. Nu, de Schilderkunst doet haare bevalligheid door het oog des beschouwers alleenelyk gevoelen of gewaar worden, en het oog verlustigt zich in eene zachte en streelende RUSTE. Deze RUSTE kan geen gedeelte der Schilderkunst wezenlyker verwekken en aanbrengen, dan dat gedeelte, 't welk onder LICHT en SCHADUW en de onderlinge eenstemmigheid (*) dier beide gesteld wordt, en ten aanzien van het welke CORREGIO uitmuntte, gelyk men in alle zyne voortbrengzelen kan gewaar worden. Nademaal hy zich nu in het byzonder toeleide, om de oogen door eene zachte ruste te streelen, verkoos hy, met alle omzichtigheid, de grootheid der vormen, gemerkt alle kleine voorwerpen de oogen

(*) HARMONIE.

gen sterker, dan de grooten, vermoeien. De Schoonheid dierhalven, welke in de werken van CORREGIO te zien is, vindt, in dit opgegeeven gedeelte, haaren oorsprong. TITIAN zocht insgelyks, hoewel langs eenen geheel anderen weg, dan RAPHAEL, de WAARHEID in zyne voortbrengzelen te vertoonen. 'T was RAPHAEL eigen, den geheelen mensch, en voornaamelyk de ziel, benevens de oorzaake haarer werkzaamheden, af te beelden; terwyl TITIAN zich allcen bevlytigde, om de waarheid, ten aanzien der menschen, in het stoffelyk deel en soortgelyke zaaken, te vinden; en uit dien hoofde, het bestaan en de eigenschappen van zodanige voorwerpen, door gelykende verwen, te verbeelden, welk oogwit hy ook bereikt heeft. Elk voorwerp, dat hy afmaalde, draagt zyne natuurelyke kleur. Men kan in het vleesch, dat hy Schilderde, *bloed, vet, yochtigheid, zenuwen en aderen* ontdekken, waar door de waarheid, of de schyn der oorsprongetyke en natuurelyke vertooning der voorwerpen, ten klaarsten, kan gezien en erkend worden. Uit al het welk men insgelyks kan besluiten, dat de Schoonheid zyner voortbrengzelen, in dit opgegeeven gedeelte der kunst, moet gezocht, en het welke ook, ontegenzeggelyk, in

zyne geringere, zo wel als beste, voortbrengzelen kan ontdekt worden. De voorgestelde onderscheidingen zyn, tot opheldering van al het bovenstaande, als de oorsprongen van de werkingen der Schoonheden, in deze drie groote en beroemde meesteren voorgesteld, en, op dezelfde wyze, behoort men de kunststukken van alle voortreffelyke meesteren, om de bronnen der Schoonheden te ontdekken, nategaan en te onderzoeken. Den weg, om de onderzoeking, op deze wyze, in het werk te stellen, hebbe ik ontfloaten, door te berichten, *dat men, nauwkeurig, op dat gedeelte van het doelwit eenes kunstenaars behoore te letten, dat, eenpaarig, in alle zyne werken uitblinkt, waar door men de wezenlyke oorzaken, die uit het gevoel voortvloeien, zal leeren kennen.* Ten aanzien van welk gevoel, en, de wyze, waarop zich het zelve tot eenen eigen en afzonderlyken S M A A K, in de opgenoemde meesteren, gevormd hebbe, ik nog eene opmerking zal voordraagen. De genoemde meesters waren sneedige mannen, en bezaten, gelyk ik alreeds hier boven gezeid hebbe, een soort van wysgecrig verstand. Zy wisten, dat een mensch, op zich zelve, nimmer, in alle deelen, kon volmaakt zyn, en, nademaal zy dit wisten, en voor zeker geloofden, poogden zy,

elk

elk, naar zyne begrippen, dat gedeelte, waarin zy onderstelden, de hoogste volkomenheid te vinden, in de kunst in te voeren, om daar door, vooraf zich zelve, en daar na de beschouweren hunner voortbrengzelen te kunnen aandoen en behaagen. Onderling, dierhalven, bezaten zy een en hetzelfde doelwit: te weten, het oogmerk, om aanteden en te behaagen. Nu, niemand heeft het vermogen, om door loutere werktuigen, in zich zelve of in anderen, eenig kenbaar gevoel te verwekken, ten zy hy daar door het middel, dat hem zou kunnen bewegen, voortbrengt, en dit kan hy niet voortbrengen, ten zy hy door het zelve, te voeren, aangedaan of beweegd geweest zy. Dit nu hadt volstrekt plaats, ten opzichte der genoemde meesteren. Zy vertoonden, of zochten dat geen te vertoonen, of aftebeelden, door het welk zy te voeren waaren beweegd geworden, en het was een louter gevolg van hun onderscheiden lichaamelyk gestel, (*) dat zy, elk door een onderscheiden gedeelte der voorwerpen, welken zy te gader beschouwden, aangedaan of beroerd werden. RAPHAEL schynt een gemaagtigd gevoel en een werkzaamen geest, waar
door

(*) TEMPERAMENT.

door hy gestadig zekere vaste en wezenlyke overdenkingen, en uit die overdenkingen een grooter genoeg in wezenlyke, dan minbetekende, voorwerpen kon verwerven, te hebben bezeten. CORREGIO bezat, waarfchynelyk, tederer en zachter geest, die zich, in het naspooen van geheel fcherpe en regtgeldende voorwerpen, geenzins kon verlustigen, en dus die voorwerpen uitkoos, welken, zacht en bevallig zynde, ook, als zodanigen, konden afgemaald en verbeeld worden, en hy ook op deze wyze, afmaalde en verbeeldde. TITIAN komt my als een meester te vooren, wiens geest ongelyk geringer was, dan die der twee opgenoemde meesteren; en daar toch elke geest, door zodanige voorwerpen, alleenlyk kan geroerd worden, waar mede hy eenige natuurlyke overeenkomst bezit, zo was die minderheid van geest ook de oorzaak, dat deze kunstenaar zich, ongelyk gevoeliger, vertoonde voor de stoffelyke, dan de geestelyke of betekende natuur der voorwerpen: Uit al het welk wy veilig kunnen vast stellen, dat RAPHAEL de grootste, onder deeze opgenoemde meesteren, geweest is.

In het begin myner aanmerkingen, heb ik
voor-

voorgefteld, dat de SMAAK, uit het verwerpen van zodanige deelen van dat geene, 't welk men hebbe uitgekoozen, befta, die, voor geene volftrekt noodzaakelyke eigenschappen van het uitgekoozen voorwerp, zyn te houden — dat de Smaak der kunfte, in dit opzichte, aan den Smaak van het gehemelte gelyk is, en, gelyk men dat geene, in 't algemeen, *zuur*, *zoet*, of *bitter* noemt, dat geen en anderen hoofdzaakelyken Smaak, dan eenen der opgenoemden, of eenen zodanigen, die door alle de byvoegzelen, heendringt, bezit, men ook, op gelyke wyze, in de kunst vonnist, en dat voorwerp, voor aangenaam, voor duidelyk, en wat men hier zou kunnen byvoegen, erkent, wanneer deze erkende onderscheidingen, met geene andere deelen, te onkennelyk, verward zyn, maar op zich zelveftaan — boven alle anderen uitmunten, en zich, aan alle nuttelooze en hinderlyke belemmeringen, ontheffen. In gevolge van welke voorftelling, ik aanmerke, dat RAPHAEL, in het ontwerpen zyner voortbrengzelen, op deze wyze, begost en te werk ging: te weeten, hy voegde aan zyne voorwerpen geene beweegingen, welken 'er niet volftrekt toe behoorden, of het een of ander wezenlyk moest voorftellen; zelfs maakte hy, in elke afbeel-

ding, geenen enkelen streck, die niet, op eenen steevigen grondslag, ter waare betekenisfe, kan gesteld worden. Alles, van de menschelyke Schepping af, tot de minste beweging der natuur toe, vloeit in zyne kunststukken, tot een eenpaarig einde: en, gemerkt hy alles, dat daar toe geenzins bekwaam was te strekken, verwierp, zweeft 'er eene klare, en, naar den goeden Smaak ontworpen, duidelykheid door alle zyne voortbrengzelen heenen. De reden echter, waarom de kunststukken van RAPHAEL niet, zo terstond, elken aanschouwer behaagen, als wel andere werken, bestaat hierin, dat de Schoonheden, welken in de werken van dezen grooten meester verschuilen, voor zodanige Schoonheden moeten gehouden worden, die door het vernuft uitgelezen, en, niet blootelyk, door het oog gezocht zyn, en daarom, vooraf eenen indruk op het verstandelyk gevoel moeten gemaakt hebben, voor dat zy het gezicht kunnen behaagen, na welken indruk, zy dan ook den beschouwer kunnen aandoen en beweegen. En nademaal nu veele menschen een zeer ongevoelig verstand bezitten, zo gebeurt het dikwyls, dat de zodanigen geene Schoonheden in de werken van dezen Schilder gewaar worden. Nademaal RAPHAEL de

wzenlyke betekenis eener zaak, of de duidelykheid in de zaaken, tot een hoofdvoorwerp zyner bedoelingen stelde, zo bragt hy ook, in elke afbeelding, naar de vordering van het voorval of de geschiedenis, waartoe dezelve behoorde, eene onderscheiden betekenis en aanduiding; en door dien hy zich, in alle de takken der kunst, op deze klaarheid, in de voorstelling, toeleidde, gelyk ik, in 't vervolg, zal aantoonen, zo vormde hy zich deze hoofdbedoeling en dit enkelvoudig toeleg, tot eenen eigenen en onderscheiden Smaak. Op dezelfde wyze, te weten, door het uitlaaten van zaaken of byvoegzelen, die tot de hoofdbedoeling niet behoorden, verkreeg CORREGIO eenen eigenen Smaak van lieftaaligheid, en TITIAN, dien der waarheid.

Dan, op dat ik mynen leezer deze weinige bladeren, onder geenen nevel, laate doorlezen, zal ik, een weinig omstandiger, den onderscheiden Smaak dezer kunstenaaren beschryven, en denzelven, door alle de deelen der kunst, zo veel mogelyk ophelderen, volgens die wyze, waarop ik deszelfs oorzaak, in de werken, en in elk deel der werken, van deze meesteren, heb leeren kennen. Ik zal dierhalven met de TEKENING

beginnen, daar na van licht en schaduw, en dan van het COLORIT gewaagen, zullende ik daar benevens, om eindelyk al het geene ik, ten voordeele van dier kunstenaaren Smaak, gezeid hebbe, te bevestigen, eenige opmerkingen, ten aanzien der saamenstelling, plooiingen en eenstemmigheit, bybrengen.

Wat dan RAPHAEL, ten dezen aanzien, betreffe. Men zal hem, niet altyd en allerwege, zich zelf gelykende aantreffen; want hy begon, om dit zo uittedrukken, de kunst stamélende te oeffenen, voor zo veel hy, in den beginne, niet in staat was, om zyne eigene verkiezing te kunnen uitspreken. Zyn geboortelot echter bragt hem, in den tyd der onnozelheit, en staande de kindsheid der kunst, in de waereld, waar door hy verftoken bleef van alle voorrechten, om, in den beginne, iet anders, dan het nabootzen der loutere waarheid, in de voorwerpen der natuur, te leeren, 't geen, desniet-tegenstaande, het meesterlyk oog eene groote en juiste bekwaamheit verleende, welke, naderhand, den opbouw zyner kunst, tot eenen hechten en heerlyken grondslag verstrekte. Geduurende deze eerste werkzaamheden, in het behartigen der kunst, scheen hy, van het
daa-

daadelyk bestaan eener kunstige verkiezing, onkundig: dan, zo dra hy de voortbrengzelen van LEONARD DA VINCI en MICHAEL ANGELO, te Florense, beschouwd hadt, ontwaakte zyn voortreffelyke geest, terwyl zyn werkzaam verstand, door deze beschouwing werdt opgewekt, om zich in bespiegelingen en overdenkingen, verder dan de simpele nabootzing, te waagen. Hoewel nu de voortbrengzelen dezer opgenoemde kunstenaaren niet ontbloot waren van een soort van uitgelezenheid, in voorrang waren zy echter niet schoon en volkomen genoeg, om den beminnyken RAPHAEL, op eenen bestendigen weg, langs welken hy eene waare groot- en verhevenheid van keuze zou kunnen verwerven, te brengen; want het is eene volstrekte waarheid, dat zulk een voorwerp, 't welk eenen mededeelzaamen invloed van Schoonheid, op anderen, zal hebben, niet alleen goed behoort te wezen, maar ook eene overvloeiende maate van Schoonheid en verhevenheid moet bezitten. Dus bleef deze meester, hoe zeer ook zyn geest ontfonkt ware, nog eenen tyd lang, in een soort van donkerheid, met wankelende schreeden, voortgaan; tot dat hy, ten laatsen, de antieke werken der kunst, te Rome, bezichtigde, waar ter plaat-

ze, zyn opgewekte geest, voor de eerste reize, eene zekere overeenkomst, tusfchen zich zelven, en het een of ander dier voorwerpen, bejegende, waar door zyn werkzaam verstand ontfonkt en verhit werdt. En gemerkt hy, de nauwkeurig- en bekwaamheid van het oog, tot eenen grondflag zyner navolging, bezat, viel het hem, in geenen deele, moejelyk, zich van de aêloude kunststukken, op gelyke wyze, als hy te vooren de natuur hadt nagevolgd, als voorwerpen der nabootzing, te bedienen. Dan, hoewel hy zich hier in verledigde, verzuimde hy zyne voorige, zeer loffelyke, gewoonte, om de natuur natebootzen, in geenerly wyze, maar leerde, door het bespiegelen en nabootzen der Antieken, de beste voorwerpen, uit de natuur verkiezen. Hy ondervondt, hoe de oude kunstenaars, met vermyding van algemeene kleingheden, zich, blootelyk, hadden toegeleid op het uitkiezen der Schoonheden in de natuur, en dienvolgens, al, wat naar overtolligheid geleek, te verwerpen; uit welke ondervinding hy afleide, dat eene der hoofdredenen van Schoonheid, in de werken der aeloude meesteren, in zekere bepaalde maatregelen, welken zy zich voorgesteld hadden, bestaan moest, en begost, achtervolgens deze waarneeming,

ming, de kunst, eerstelyk aan deze zyde, te verbeteren. Hy onderstelde, dat de bekwaamheid, van het menschelyk gestel, in het geheel, in deszelfs knokkelen en leden bestondt, en de Ouden, dit mede geloofd of ondersteld hebbende, op het nagaan en voorstellen derzelveu zich, met alle vlytigheid, hadden toegeleid. Op deze wyze dan, vondt hy de oorzaaken der Schoonheid, in de werken der aeloude meestersen, maar stelde zich niet, blootelyk, gelyk andere kunstenaars, na hem, gedaan hebben, in het navolgen dezer ontdekte oorzaaken en meesterlyke werken te vreden, noch berustte in de loutere nabootzing, maar ging veel verder: En ik kan niet twyffelen, of RAPHAEL zou zekerlyk, wanneer hy genoegzaame gelegenheid gehad hadde, om loutere zinnebeelden of beelden, naar zyne Ideën te Schilderen, de kunststukken der Ouden niet hebben toegegeven; dan, de gewoontens van zynen tyd, van die der aeloude Grieken, merkelyk, onderscheiden, en de verheven gedachten vernederd en bekrompen geworden zynde, ontstondt het hem, in de gewoontens van dien tyd, iet anders, behalven wezenlyke BETEKENIS, te ontdekken, waar mede hy zynen verheven geest zou hebben kunnen vergenoegen. Deze betekenis

nu vindt hy, voor een gedeelte, in de werken der Ouden, doch, hoofdzaakelyk, in de kennis van de natuur zelve, en volgde daarom de oude meesteren, voornaamelyk in hunne hoofdvormen, en koos ook dat geene dikwyls, ter navolging, dat met dezelve in het LEEVEN het naaste overeen kwam. Zyn verheven geest, ondertusfchen, deedt hem, een uitgestrekter weg, dan hy tot hier toe bewandeld hadt, en, in ieder gedaante der voorwerpen, eene eigenaartige betekenis zoeken. Door deze byzondere oplettenheid werdt hy gewaar, dat ieder gelaattrak (*) eene byzondere betekenis hadt, of kon hebben, en, in het algemeen beschouwd, een teken van zeker GESTEL moest zyn, en stelde zich, daar door, insgelyks te vooren, dat, tot zodanige gelaattekken, en tot zulk een gestel, ook een eigen soort van leden, als handen en voeten, vereischt werden. Achtervolgens deze gewaarwording, voegde hy, met eene juiste oplettendheid, alle die onderstelde deelen of leden te zaamen, waardoor hy de eigenaartige werking, in ieder zyner beelden, voortbragt. Dan, wanneer hy tot de beoeffening der tekening over-

(*) LINIAMENT.

overging, stelde hy zich, al in den beginne, de waare hoofdzaaken voor, en wel eerstelyk, ten aanzien der maate, dan ten opzichte der hoofdvormen, vervolgens de leden en knokkelen, dan hoofdmusculen en senuwen, en eindelyk de geringste musculen, aderen zelfs en rimpe-len, voor zo veel het noodig ware, niet uitgeslooten; en ook, in dezen, zyn de hoofd-deelen door alle de werken van dezen kunstenaar, als hoofdbedoelingen, van alle anderen te onderscheiden, en mist 'er, in deszelfs tekening, het een of ander, zo bestaat zulks in derzelver geringste deelen. De geringste voortbrengze-len van dezen grooten man draagen, allezins, blyken van zyn verstand en oordeel; want, wan-neer hy, door weinige strecken, het een of ander voor hadt, te willen aantoonen, zo wa-ren de tekenen of strecken, te gelyk, de hoofd-zaaken: En wat dierhalven, in dit opzichte, onderfeld moge worden, te ontbrecken, is, ten aanzien van het wezenlyke der aantooninge, weinig, gemerkt het noodige, nimmer, maar het overvloedige, allerwege, door dezen meester verzuimd werdt. Zyn soort van STRECKEN besluit zelfs iet betekenends in zich. Het vleesch, dat hy voorstelt, is rond. De SENUWEN zyn door-

doorgaande. De knokkelen toont hy hoekig, en, op gelyke wyze, maalt hy al, wat hy wilde voorstellen, naar deszelfs eigenschappen, en behoudt, in alles, de WAARHEID der zaaken. Dit alles zal, naar myne gedachten, genoeg zyn, om die geenen, welken tot overdenken geschikt zyn, cenig licht te geeven, ten opzichte der tekening van den genoemden meester; en daarom zal ik, vervolgens, het een en ander, nopens de tekening van CORREGIO, voorstellen.

CORREGIO kwam, elf jaaren laater dan RAFAEL, ter waereld, hoewel de kunst, ten dien tyde, van haare voorige eenvoudigheid niet ontbloot was. Hy leidde zich wel, terstond, op het nabootzen der natuur toe; doch, meer voor het bevallige, dan voor het volkomene, gevoelig zynde, ontdekte hy den weg ter bevalligheid, door de eenvormigheid, en ontblootte zyne tekeningen, dierhalven, van 't geen SCHERP of kantig kon genoemd worden; in het vermogen der kunst echter toeneemende, en, door LICHT en SCHADUW, onderrecht wordende, hoe de grootheid der deelen, tot het voortbrengen der bevalligheid, behulpzaam ware, begost hy de kleinigheden te laaten

ten varen , en de vormen te vergrooten , alle bekrompenheden te myden , waar door hy een foort van grooten fmaak , in zyne omtrekken zelfs , te wege bragt ; echter zo niet , dat dezelve , in alle deelen , met de waarheid over een kwam . Hy maakte zyne omtrekken bogtig , en , over het geheel , was zyne tekening , fchoon niet volftrekt regelmatig , echter fchoon en bevallig . Uit hoofde van welke Schoon-en bevalligheid , geen Schilder de wyze , waarop deze kunstenaar te werk ging , behoort te verachten ; maar daar uit , even gelyk biën , zynen honig te zuigen : te weten , zich van alle die Schoonheden te bedienen , hoedagnigen met de natuur overeenkomen , en voor zo veel het de eigenschap der zaaken toelaat . Wannecr CORREGIO het een of ander , naar een fchoon voorwerp , tekende , kreeg ook deze navolging eene wezenlyke Schoonheid . En dit bericht , denk ik , zal , wat den kunstenaar CORREGIO belange , genoeg zyn .

Omftreeks dezen tyd kwam ook TITIAN te voorfchyn . Eene enkele navolging der natuur was het louter gedeelte , dat hy , ten aanzien der tekening , onderfteld kon worden , te bezitten . Waar hy de natuur fchoon vondt , daar ver-

vertoonde zich ook zyne navolging schoon; en hier over hebbe men zich, ten zynen opzichte, ook, in zo verre, niet te verwonderen, als men aanmerkt, dat het geenen Schilder van dien tyd, aan de bekwaamheid van het oog haperde. Ook is dit zeker, dat, indien alle kunstenaars zo bondig, in hunne verkiesingen, hadden kunnen te werk gaan, zy ook, als dan, even zo goed als RAPHAEL, zouden getekend hebben. Uit hoofde van deze laatste aanmerkingen, oordeele ik het noodeloos, breedvoeriger over de tekening van TITIAN te gewaagen, en zal my dierhalven tot eenige aanmerkingen, over het LICHT en de SCHADUW, in zo verre die by deze meesteren onderscheidenlyk voorkomen, bepaalen.

Toen RAPHAEL zich op het beoeffenen der kunst toeleidde, bezat hy geene de minste kennis van LICHT en SCHADUW; maar bevlytigde zich alleenelyk, om het leeven, in het geene hy wilde voortbrengen, natevolgen. En hier van daan ontstondt het, dat, nademaal de navolging geene Schoonheid kan voortbrengen, zonder dat men het een voor, of uit het ander verkieze, zyne eerste werken van deze hoedanigheid der kunst geheel en al ontbloot

wa.

waren. Dan zo dra was hy niet te Florence gekomen, en hadt de werken der toenmaalige meesteren beschouwd, of hy ontdekte terstond, dat 'er eene wezenlyke grootheid, in LICHT en SCHADUW, ware te vinden; en droeg, uit zynen ommeegang met BARTHOLOMEI DI SANT MARCO, en de werken van MASSACCIO, de onderrichting mede, dat aan de verheven of vlakke deelen zo min sterke plooiën, als donkerheden, waar uit eenige verdeeling ontstaan kost, moesten te zien zyn. Van toen af, begon hy, met meer onderscheiding, naar het leeven te schilderen, en zocht zich, van dat gedeelte, het welk men gemeenelyk MASSES, of een saamenstel van groote lichten en schaduwen, noemt, wel te bedienen, voegende het LICHT aan het verhevenste gedeelte, zo wel in gekleedde als naakte beelden, te zaamen, waar door hy eene zodanige duidelykheid, in zyne werken, verwekte, die het geheel der figure, zelfs, wannecr zy, op eenen wyden afstand, beschouwd werdt, kon vertoonen; eene duidelykheid, die, voor een der noodzaaklykste deelen der Schilderkunst, mag erkend worden. Vervolgens, te Rome komende, en aldaar de werken der Ouden bezichtigende, werdt hem de weg gebaad, om zynen Smaak,

ten dezen opzichte, te versterken, door het zien en navolgen der kunststukken, welken hy, daar ter plaatze, aantrof, verwervende ook hier door een veel bondiger, helderer en kundiger begrip, van elk gedeelte dier voorwerpen, op zich zelven; welk begrip voor die hoogte moet gehouden worden, tot welke deze meester, alleen, heeft kunnen opklimmen. Hocwel het nu waar zy, dat hy, dikwyls, de bovengenoemde *MASSEN*, in zyne werken, vertoonde, zo is het niet minder waar, dat hy zich, nademaal betekenis en waarheid zyne hoofdbedoeling uitmaakten, op dat deel van *LICHT* en *SCHADUW*, 't geen uit de navolging, en, geenzins, uit Ideën of denkbeelden voortvloeit, allenthalve toeleidde. 'T was zyne gewoonte, om het sterkste licht en de sterkste schaduw op de voorste figuren te brengen, en, wel in diervoege, dat en kleederen en andere deelen, hier door, eenverwig scheenen. Het licht van ieder *Koleur*, in de voorste figuren, deedt hy, tot in het *witte*, en zyne schaduwen, tot in het *zwarte*, vallen. En deze zyne wyze van behandeling sproot uit zyne verkiezing, om, altyd, volgens kleine ontwerpen, de voorvallen, welken hy wilde afbeelden, te tekenen; en zeer zelden maakte hy geschild.

schilderde schetsen. Hier door geraakte hy ook in eene gewoonte, om de beelden, welken hy schilderde, een zodanig licht en schaduw te geeven, hoedanig den standbeelden eigen is; te weten, hy gaf den zelve, naar maate zy nader onder het oog vielen, een sterker licht en schaduw, en vezwakte weder die sterkte wanneer zy, op eenigen afstand, geplaatst waren, 'tgeen die meesters, welken het kundigst in licht en schaduw waren, niet deden, waarom ik vast stelle, dat CORREGIO, veel veiliger, dan RAPHAEL, ten dezen opzichte, zal mogen gevolgd worden.

Even gelyk RAPHAEL, zo begon ook CORREGIO, zyne eerste voortbrengzelen, met het navolgen van het leeven, te vervaerdigen; maar, tederer gevoelig zynde, dan zyn meester, kon hy, volgens deszelfs krachtiger en sterker gevoel, niet te werk gaan. In den beginne zyner oeffening, liet hy alle de flauwelyk zichtbaare kleinigheden achterwege, en bepaalde zich, alleenelyk, tot het voortbrengen van golvende en tedere voorwerpen; door welke uitlaating van kleine deelen, hem de gelegenheid ontbrak, om, door eenen zachten overgang, het licht in de schaduw te laten smelten, waar

door zyne werken eene hardigheid verkreegen, die zelfs, in zyne eigen oogen, onverdraagelyk was. En deze gewaarwording dreef zyn zwak en teder gevoel, vervolgens, dieper in de schouwplaats der natuur; door welken indrang, hy ook gewaar werdt, dat de stille en zachte beweging, die door de kleine deelen veroorzaakt wordt, tot bevordering der bevalligheid, in de groote voorwerpen, kunnen strekken. Deze ontdekking, deedt hem zyne hoofdvormen vergrooten. Vervolgens gewaar wordende, dat een te sterk licht, (wilde hy anders de natuur navolgen,) de voorwerpen te geweldig doet uitkomen, vondt hy een middel, om zich van minder licht, dan zyn meester hadt gebezigd, te bedienen. Hy stelde zich het *leeven*, op die wyze voor, dat een gering gedeelte, en wel in diervoege, dat de eene helfte van het voorwerp, door het licht, bescheenen, en de andere beschaduwd of verdonkerd bleef: en waarneemende, hoe de duisternis den mensch, in het algemeen, onaangenaam voorkomt, onderstelde en geloofde hy, dat eene afkaatsing of weerglans zeer geschikt was, om de voorwerpen behaagelyk te doen voorkomen; en dit drong hem, om alle zyne schaduwen, aan zodanig eene afkaatsing, als hy zich voorstelde, te

te onderwerpen, waar door hy weinig licht en veele *reflexiën* — veele groote en weinig geringe — veele afsteekende en weinig beduidinglooze zaaken, in zyne voortbrengzelen, en, dus, de bevalligste vertooning, voortbragt. Door dien hy begreep en vaststelde, dat alle zaaken en alle verwen, naar maate zy aan minder of meerder licht of schaduw werden onderworpen, insgelyks, naar maate, minder of meerder, schoon of onbevallig voorkoomen, zo besnoeide hy, nimmer buiten eene volstrekte noodzaakelykheid, de maate van licht of schaduw, in de ligchaamen zynner voortbrengzelen; welke handelwyze hem ook in staat stelde, om die zelfde duidelykheid, in het vertoonen van welke, RAPHAEL uitmuntte, en wel met veel lieffelyker bevalligheid, in zyne werken, te vertoonen; gelyk dan ook zyne kunststukken, zich sterker en krachtiger voordoen, wanneer zy, op eenigen afstand, beschouwd worden. Dan, voor dat hy de volkomenheid van zynen Smaak bereikte, maakte hy de kanten van zyn licht, eenigzins, afgesneden of scherp, gelyk zulks in de natuur, wanneer het licht zylyngs beschouwd wordt en zeer sterk is, kan bespeurd worden; ten laatsten echter, vorderde hy in zyne beoeffeningen, ten dezen aanzien, zo

verre, dat hy, in alle opzichten, de grootste zacht- en bevalligheid daarby voegde. In zyne bewerking week hy van de wyze, waar op RAPHAEL te werk gegaan was, geheel af, en verdeelde zyn licht en schaduw, tusfchen die plaatzen, die hem, tot het ontfangen, en tot eene goede uitwerking van een van beide, het beste en gevoeglykste toefcheenen. Viel het licht natuurelyker wyze, en, als van zelve, op die plaats, waar hy het zelve begeerde, dan liet hy het, in diervoege, als het zich opdeedt: doch, zo het tegendeel plaats vindt, bragt hy, ter dier plaatfe, eene lichte of donkere ftoffe, vleesch, kleedingen of zoortgelyke zaaken, waar door de weerschynde, dien hy begeerde, werdt veroorzaakt: en deze opmerkzaamheid en bewerking deedt hem, een denkbeeldig begrip van Schoonheid, in licht en schaduw, verkrygen, waar door hy ook, ten dezen aanzien, eene (*) eenstemmigheid veroorzaakte; te weeten, hy verdeelde het meerder of minder licht, in diervoege, dat het meerder of grooter licht, en, op even zodanige wyze, de grootste schaduw, alleenlyk, op eene enkele plaats in zyne afbeeldingen, uitmuntte. Hy hadde het zyne teder

ge-

(*) HARMONIE.

gevoeligheid te danken, dat hy bewust was, hoe eene te sterke tegenstelling van licht en schaduw, altoos, een foort van hardigheid verwekte, en, door deze bewustheid, onthieldt hy zich, nauwkeurig, van het *zwarte* tegens het *witte* te plaatsfen, gelyk veele andere meesters, die de Schoonheid in licht en schaduw zochten, gedaan hebben, zich blootelyk bevytigende, om die uitersten, geheelzacht en lieffelyk, te verwisfelen; geen *zwart* tegens *wit*, maar *donkergrauw* tegens het *zwart*, en *lichtgrauw* tegens het *wit* plaatsende, door welke handelwyze hy zynen beelden eene ongemeene lieffelykheid verleende. Zorgvuldig wachtte hy zich, voor het byeenvoegen van even groote (*) partyën van licht en schaduw, en gebeurde het, dat hy de eene of de andere plaats, vol van sterk licht en schaduw, aantrof, zo bragt hy, in plaatze van een ander licht of een andere schaduw, daar by te voegen, eene merkelyke ruimte van middeltooncn, ter zodanige plaatze, waar door hy het oog, als, uit eene te sterke in- of uitspanning, in eene aangenaame ruste, te rug leidde. Door deze afwifelingen, kost het oog der beschouweren, gestadig, in eene onderscheiden

(*) MASSEN.

den beweging gehouden en voor allen onlust, om het voorwerp, waar in zich, uit hoofde der voorgedraagen behandeling, telkens, nieuwe bevalligheden konden voordoen, aanhoudend te bezichtigen, gedekt worden. En dit ook is de reden, waarom CORREGIO, ten aanzien van dit gedeelte der kunst, voor den grootsten meester kan erkend worden. Ook is het zeker, dat het opgegeeven, ten aanzien van licht en schaduw, van grooter belang moet gehouden worden, [als men in het algemeen, gelooft. Verstandigen beide en onwetenden toch zyn hier voor, in zo verre, vatbaar, als zy onderling bekwaam zyn, om te weten, of licht en schaduw in eenig werk is, of niet, terwyl derzelver aftekening, alleenelyk, door wettige kenneren kan verstaan worden. Waar men het licht en de schaduw, even zo oordeelkundig, geplaatst vindt en aangebragt, als in de voortbrengzelen van CORREGIO, te weten, in diervoege, dat licht of schaduw, op alle de betrekkelyke deelen, eener eenpaarigen invloed bezitte, daar mag men die beide, voor dat enkel vermogen der kunst, houden, waar door eenig voortbrengzel, ten hoogsten loffelyk, kan gemaakt worden. Ik raade, uit hoofde van deze en de bovenstaande opmerkingen, elken
Schil.

Schilder, dat hy, ten dezen aanzien, den beroemden CORREGIO, nauwkeuriglyk, in deszelfs werken, beschouwe en navolge.

Hoewel TITIAN, gelyk de twee opgenoemde meesters, het navolgen der natuur, insgelyks, tot eenen grondslag zyner kunst leidde, schoot hy echter, ten aanzien zyner keuze, in licht en schaduw, by de genoemde kunstenaaren, zeer veel te kort. Men kan, geenzins, aan zyne nauwkeurige onderzoeking van dat gedeelte, waarin hy de Schoonheid vertoonde, toeschryven, dat 'er Schoonheid in gesteld en beschouwd werdt, maar blootelyk aan deze gevolgtrekking, welke hy uit zyne pooging om de natuur, in haare verwen, natebootzen kon leeren, naamelyk, dat deze navolging niet kan bereikt worden, ten ware men op de graaden van het natuurelyk licht acht gave; en, ten gevolge hier van, kon hy gemakkelyk ontdekken, dat eene LUCHT, om haaren natuurelyken schyn te vertoonen, helder of licht zyn moest, nademaal de Kolor der lucht zich, als zodanig, voordoet, en het diehalven van zelfs sprak, dat de aarde, voor minder helder of licht als de lucht, en het vleesch voor lichter als de aarde, moest erkend worden, en zich, ook

als zodanig opdeedt. Deze, en foortgelyke, redenkavelingen of opmerkingen maakten hem, eenigermaate, bekwaam, om, fomwylen, een foort van Schoonheid, ten opzichte van licht en fchaduw blootelyk, gelyk ik gezeid hebbe, aan de Koleuren der natuur ontleend, in zyne voortbrengzelen te voeren; dewyl hy zich echter de grootfte volkomenheid, in het navolgen der natuur, voorftelde, zo hebbe men hem, geenzins, als een kunstenaar, te houden, die, in de behandeling van licht en fchaduw, zonder eenig oordeel, te werk ging; maar men kan veilig befluiten, dat, de kennis van de Koleuren, zyn deel geweest zynde, ook alzo, die kennis, blootelyk, voor de oorzaak van Schoonheid, waar men dezelve by hem aantrefte, kan worden gehouden. Dikwyls verviel hy in eene zeer groote hardheid van licht en bruin, en niet zelden in eene volkomen vlakke, wanneer hy derzelve onderlinge tegenftrydigheden wilde nafpooren; uit al het welke men zeer gemakelyk kan gewaar worden, dat hy zich, met opzicht tot dit gedeelte der kunst, niet volkomen, bevlytigde of toeleidde; maar in hetzelfde alleenelyk bedreeven was, voor zo veel 'er, ter aanduiding van de eigenschappen der zaaken, vereischt wordt.

Nu oordeele ik het niet onvoegzaam, eenige aanmerkingen, over het COLORIT dezer meesteren, voortestellen, en, nademaal ik aan RAPHAEL, in de bovenstaande aanmerkingen, de eerste plaatze gaf, zo zal ik ook, in dezen, met hem beginnen, hoewel ik vaststelle, dat hy, ten aanzien van dit deel der kunst, en dus ten opzichte van CORREGIO en TITIAN, voor den geringsten moet geschat worden.

RAPHAEL begost, volgens het gebruik van dien tyd, de Schilderkunst, door middel van watterverwen, te leeren. Gelyk het nu moeijker is, op deze, dan op eene andere wyze, te Coloreeren, zo deedt zich de Smaak dezès kunstenaars, even gelyk die zyner meesteren, ten uitersten, ruw op. Vervolgens zich bepalende tot het schilderen in (*) natte kalk, waarin men zich, niet zeer gemakkelyk, van het *leeven* kan bedienen, en, voornaamelyk, met oppervlakkige bearbeiding, moet ophouden, trok hem deze wyze van Schilderen van den volslagen toeleg, om de tederheid der natuur te volgen, eenigermate, af: dan, by den Mun-
nik

(*) FRESKO.

nik BARTHOLOMEI, te Florence, komende, maakte hy zich eenen goeden hoofdregel, welken hy ook altyd behouden heeft, eigen, en zich, des tydes, in het schilderen met olieverwe, naar behooren, bevlytigende, verbeterde hy zyn Coloriet, en bragt ook in zyn schilderen, in natte kalk, eenen bevalliger Smaak, schoon hy, desnietteenstaande, door zyn zwaarfschynend Coloriet, beneden de twee andere kunstenaaren, CORREGIO en TITIAN, moet gesteld blyven. Uit hoofde van welke minderheid, in dezen meester, ten aanzien zyner twee andere kunstgenooten, ik my niet langer, ter onderzoeking van het voorgestelde deel zyner kunst, zal ophouden; alleenelyk, by al het voorige, voegende, dat men zich, in dit deel der kunst, geenzins RAPHAEL, maar wel TITIAN, tot een voorbeeld van navolging, veiliglyk, kan voorstellen.

CORREGIO schilderde, van den aanvang zyner oeffening, met olieverwe, en voor zo veel deze, meer dan eene andere, geschikt is, om eenige zachtheid, in de kunst, te verwekken, maakte hy zich het byvoegen eener byzondere teder-en zachtheid, in zyne beelden, ten eersten, hebbelyk. Hy ontdekte, door
mid-

middel van licht en schaduw, dat geene verwen, ten ware zy zacht en doorschynende zyn, eenige wezenlyke schaduwen kunnen voortbrengen, en leidde zich diensvolgens toe, om, door eene doorschynendheid, en zulk een soort van bewerking, welke men *lacseering* noemt, het geen zich donker moest voordoen, toch vooral, en inderdaad, donker te maaken. De reden nu, waarom geheel donkere en lyvige verwen onbekwaam zyn, om eene wezenlyke schaduw te vertoonen, bestaat hier in, dat de lichtstraalen op derzelver oppervlakte rusten, en zy zich, daarom, hoewel donker, echter als voorwerpen, die verlicht, of van licht overdekt zyn, voordoen, terwyl, in tegenstelling, de zachte verwen, de lichtstraalen, door zich laten heen dringen, en eene donkere oppervlakte behouden. Voorts begreep hy, dat het, hierom, vooral noodig ware, het licht der voorwerpen voor al sterk aanteleggen, als moettende geheel, op die wyze, ingericht worden, dat het daglicht aan hetzelfde eenigen nadruk mogte bybrengen, en, door waarneeming, hoe alle schaduwen tot de donkerheid, even gelyk verlichtingen tot het licht behooren, werdt hy verzekerd, en stondt toe, dat hoewel alle donkerheid, zwart, en het licht, nademaal het
zy-

zynen oorsprong uit de zon heeft, niet wit, maar geelverwig ware, de weerschyn echter, naar de Koleur of verwen des ligchaams, waar toe dezelve bepaald werdt, moest voorgesteld worden; en door deze opmerking, ontffing hy een bondig denkbeeld der hoofdverwen, ten aanzien van LICHT, SCHADUW en WEERSCHYHN! Ook zyn de verwen, waar mede CORREGIO schaduwde, in 't byzonder, boven alle anderen, te pryzen; Doch zyne drift, om het licht en de schaduw volkomen te willen vertoon, bragt te wege, dat hy zyne LUCHTEN, veel te licht en te helder, doed voorkomen, waar door hy het VLEESCH altyd, eenigermaate, dik en niet genoeg doorschynende, vertoonde, en gaf, ten dezen aanzien, aan het leeven iets toe; zyne behandeling meer inrichtende, naar de vordering van licht en schaduw, dan naar de wezenlyke eigenschap der stoffe.

TITIAN, die, op gelyke wyze, en in dezelfde eeuwe, zich, in navolging, op het schilderen toeleide, en zyne eerste oeffening met olieverwe begonst, bepaalde zyne gewaarwordende onderzoekingen daadelyk, tot de eigenschappen der voorwerpen; dan, nademaal hy

Zo wel figuren als landschappen, naar het leven, schilderde, verkreeg hy eene wezenlyke kennis der natuur. De gewoonte, om personen te schilderen, maakte zyne kunde, ten dezen aanzien, vollediger; want, door dien hy zich aangezocht en bepaald vondt, om verschillende zaaken en beuzelingen, en, daar onder, sterke of min waerdige schoonverwige bekleedzelen en byvoegzelen te schilderen, was hy genoodzaakt, zich allenthalve te bevlytigen, om die onderling te vereenigen, of eene welvoegelyke overeenkomst, tusfchen het een en het ander, te verwekken. Ondertusfchen gewaar wordende, dat alle deze zaaken, hoe bevallig zy in de natuur, in schilderyën echter, ligtelyk, misftaan of onbehaagelyk zyn konden, befloot hy, de natuur in dezen, regtftreeks, te volgen. Hy bespeurde, dat zich de schoonverwige zaaken in dezelve wel ophielden, doch zeer ligt, door weersfchyn of fchaduwten van andere ligchaamen, de Koleur des lichts, en wat daar onder kan gefield worden, werden vernietigd, en onderftelde daarom, dat 'er, in elke zaak, veel gebroken Koleur moest opgeflooten en bevat worden. Welke onderftelling hem aandreef, om zich tot eene regelmaati-

ge (*) eenstemmigheid te bepaalen. Ten laatsten werdt hy gewaar, dat elk voorwerp, in de natuur, op zich zelve, eene verschillende zaamenstelling van deelen, of eigenschappen, bevatte, als van doorschynendheid, dikte, ruwheid, of gladheid, en dat alle zaaken ook onderscheiden waren, ten aanzien van donkerheid in Kolor, 't geen hem aanzette, om, in het nabootzen dezcr onderscheidingen, de kunst te volmaaken, of eene volkomenheid in dezelve te behaalen, welke hy ook, eindelyk, door onvermoeide navolging, heeft mogen treffen. Voor het overige, ging hy in diervoegte te werke, dat hy het voornaamste aan het geheel, dat hy bedoelde, voortrok, te weten, hy maakte het VLEESCH, waarin veel (†) middelkolor plaats hadt, over het geheel, als zodanig en waarin zich dezelve minder vertoonde, stelde hy ook geheel, zonder dezelve te voeren. In gevolge hier van, zal men het roodachtige (dit hebbe men blootelyk ten aanzien, van de navolging der natuur te verstaan) by hem, gelyk ook elk der overige verven, zonder gebroken of vermengd te zyn, aantreffen. Al het welk voor de oorzaak van zy-

(*) HARMONIE. (†) MIDDELTEINT.

zynen goeden SMAAK, ten opzichte der verwen, in welken aanzien, hy, als de voortreffelykfte, kan gchouden, en wien men het veiligfte zal mogen navolgen, mag erkend worden. Hy vindt, gelyk RAPHAEL door tekening, en CORREGIO door LICHT EN SCHADUW, op gelyke wyze, door het plaatzen der hoofdverwen, de hoofdverdeelingen in licht en fchaduw.

Nademaal ik heb voorgenomen, het een en ander, over HET SAAMENVOEGEN DER FIGUREN, te fchryven, zo mag ik, billyker wyze, met RAPHAEL, zonder my, over den voorrang, welken ik dezen kunstenaar, in dit opzichte, toe fta, te ontfchuldigen of te verdedigen, beginnen; want het faamenvoegen der figuren was het deel van dezen uitmuntenden meester. Hy, by de WAARHEID opgevoed zynde, zocht haar in haar zelve, en vindt haar by de waare kracht der AANDUIDING. Hy begon zyne kunst, ten uiterften zuiver en onfchuldig; en hoewel in het eerst zyne voortbrengzelen koud, zo waren zy echter overeenkomftig de waarheid, tot zo lange, dat hy, door ryper ouderdom en fterker gemoedsdriften, beftuurd werdt. Zyn geest, gelyk ik te vooren reeds gezaid heb,

bezat een wysgeerig verstand, en was niet vatbaar voor aandocningen, die door eene geringe zaake konden verwekt worden, maar gevoelde zich, blootelyk, door voorwerpen of zaaken van aanbelang en wezenlyke betckenis, aangedaan; ook was hy vatbaarer voor het deugdelyke, dan voor het onhebbelyke, der menschelyke natuur, buiten eene eenige misdaad. Dermaate schein hem de waarheid hebbelyk, dat hy zich niet, buiten derzelve voorschriften, konde uitbreiden. Altyd koos hy het beste uit der menschen natuur of voorkomen, schoon hy, niet zo volkomen, als de oude Grieken, de wezenlyke menschelykheid, in zyne bewerkingen, kon myden, of voorby gaan. De geest, waar door de Grieken bestuurd werden, zweefde tuschen den hemel en deze waereld, en, als in het midden dier beide, terwyl die van RAPHAEL, met eenen luister van grootheid, over den aardbodem wandelde. Hy verkreeg zyne eerste denkbeelden van beeldspraakige betekenisfe, door het bezichtigen der voortbrengzelen van MASACCI, en de CARTONS van LEONARD DA VINCI. Na het ontfangen van zodanige denkbeelden, doorzocht en doorspoorde hy den geheelen omtrek, of het volkomen wezen, der natuur, bepaalde zyne onder.

derzoekingen, echter, hoofdzaakelyk, by de hartstochten der ziele, en hoe dezelve het ligchaam beheerschten. Zo dra hy zich een beeld voorstelde, of voorhadt te ontwerpen, bespiegelde hy, vooraf, deszelfs waare en wezenlyke betekenis, op de nauwkeurigste wyze; te weten, hy overdacht by zich zelve, wat hy zou moeten voorstellen — hoe veelerlyc bewegingen, in afgebeelde menschen, konden plaats hebben — waarin de sterkte of zwakheid dier bewegingen bestondt — in wat voor menschen men dezen of die kan aanvoeren, in welke menschen, en op wat wyze, die moesten voorgesteld worden; als ook, op welken afstand, dat is, hoe naby of hoe verre, de mindere van de hoofdbetekenis moest afftaan, om dit of dat gevoel te behouden. En hier uit, leidde hy de beslissing, of zyn werk groot of klein zyn kon, af. Ondersteld, dat een werk groot ware, dan overdacht hy, in hoe verre de hoofdgroepen, daar ook het voornaame van de geschiedenis in begreepen was, tot de overigen betrekkeelyk, kon geacht of gemaakt worden; of de geschiedenis, oogenblikkeelyk of langwylig, of de beschryving derzelve zeer beslissend, of 'er, vooraf iets moest geschied zyn, met betrekking tot het tegenswoordige,

en of het een op het ander voorval, zeer fchielyk of onmiddelyk, affiep, en eindelyk, of de gefchiedenis, op zich zelve, zacht en ordenlyk — onrustig en onregelmatig — op eene ftille of verwarde wyze, droevig of vrolyk voorkwam? Dit alles, vooraf, nauwkeurig overdacht hebbende, koos hy het noodzaakelykfte, uit het geheel, en regelde zyn byzonder of hoofdzaakelyk doelwit naar die verkiezing, en maakte het voorwerp zyner overdenking geheel duidelyk. Hy ftelde zyne gedachten, naar derzelve waardye, en, als by trappen, naast elkanderen, de volftrekte vereischens, boven de min-noodzaakelyke eigenschappen, gewoon zynde, te kiezen. Ontbrak 'er ondertusfchen aan zyne voortbrengzelen, welken hy, op de voorgestelde wyze, inrichtte en voltooidde, het een of ander, zo fchool dat gebrek in het uitlaaten van fommige geringe behoefkens, terwyl het fchoonfte nimmer verzuimd of achterwege gelaaten was; in onderscheiding van de gebreken, in de ftukken dier kunstenaaren, die, menigmaalen, het noodzaakelyke weglieten, en de behaagelyk- of aardigheden in noodelooze byvoegzelen voorftelden. Wanneer hy zyne gedachten, in 't byzonder, by de figuren bepaalde, kwam de bevallige houding
of

of stand eener figure, en, daar na, de overdenking, of eene zodanige figure, als by hem ontworpen werdt, tot de geschiedenis inderdaad behoorde of niet, geenzins by hem, gelyk wel by anderen, terstond in aanmerking; maar zyne overweeging spoorde, vooraf, en te gelyk na, hoedanig zich de ziel eenes mensche bevinden moest, die een wezenlyk gevoel hadt van het geen, in, of door het voorval, vertoond werdt. En wanneer hy zich, hier in, naar genoeg, voldaan hadt, richtte hy zynen aandacht tot dien gemoedelyken toestand, waar in hy onderstellen konde, dat zich de ziel, van te vooren, en dus voor dat gevoel, hadt kunnen bevinden, en hoedanig zy zich in dien stand, waarin hy zich dezelve voorstelde, vertoonde. Overpeinsd hebbende, welke ledemaaten de ziel voornaamelyk, tot het uitvoeren van haaren wil, gewoon was te bezigen, verzag hy die gevorderde ledemaaten, van de voornaamste beweging, terwyl hy de overigen, als tot het uitvoeren, dikwyls, niet gericht, of dienstig, zonder beweging, of geheel stil liet. En in deze handelwyze schuilt de reden, dat men, in stukken van dezen kunstenaar, zeer dikwyls, stille- en geheel eenvoudige houdingen zal aantreffen, die, ter plaatze, daar

zy behooren , niet minder ſchoon en bevallig ſtaan , dan meer leevendige gedaantens in andere kunſtſtukken , gemerkt eenvoudige ſtanden , even zo bondig eenen inwendigen menſchelyken of gemoedelyken toefland , als anderen meer levendigen , en zich ſterk beweegenden , de uiterſte beweging der menſchen kunnen voorſtellen. Op deze wyze , nu , ging RAPHAEL , in ieder zyner werken , niet meer ten opzichte van groep , figure , ledemaaten of derzelve deelen , dan ten opzichte van het hair en de gewaaden te werke , waar van ik , nog nader , zal ſpreeken. In de gevallen die hy vertoont , blinken de innerlyke gemoedsbeweegingen der menſchen uit. Verbeeldt hy iemand , die in zich zelve ſchynt te redekavelen , zo ontdekt men , uit het gelaat van den voorgelſtelden , ten eerſten , of dezelvs redekavelingen , uit eene gemoedelyke geruſtheid , of uit onruſt en toorn , ontſtaan. Schetst hy een peinzend voorwerp , zo ſchetst hy , te gelyk , den nadruk en de ſterkte der overpeinzing ; en , in het voorſtellen van alle menſchelyke hartſtochten , voor zo veel die eenige nadrukkelyke betekeniſen kunnen toefaan , handelt hy , op die wyze , dat men dezelven , in opkomſt , voortgang of einde der beweging , kan onderſcheiden. Een ge-
hee]

heel boek zou men, ten aanzien der beteekeningen dezes meesters, kunnen vervaerdigen: doch het geen ik reeds aangehaald en bericht heb, hoe weinig het ook zyn moge, kan genoeg zyn, om die geenen, welken lust hebben, in eigen overleggingen, en onderzoekingen; te onderwyzen; voor anderen, die te traag zyn, om zich, door het aanwenden van eenige moeite bekwaam te maaken, heb ik, hoe weinig ook, reeds te veel gezeid, in zo verre ik my verzekere, dat zy, wat ik geschreven hebbe of schryve, niet verstaan zullen. Traagen of lustcloozen beklagen zich, zonder grond, dat zy RAPHAEL, als eenen zo bondigen kunstenaar, niet kunnen kennen, onderstellende, dat zy, om hem, voor zodanig te kennen, te ROME moesten geweest zyn; dan, (schoon ik twyffel of zodanigen myne Schriften wel leezen zullen,) wil ik hen echter verzekeren, dat zy, al wat'er meer, dan ik voorgesteld hebbe, kan gezeid worden, in de plaaten van MARCUS ANTONIO, AGOSTINO BENETIANO, en anderen, hoewel eenigermate minder, dan in de oorspronkelijke voortbrengzelen, zo zy slechts tot denken bekwaam waren, kunnen ontdekken en nagaan; en wanneer zy niet bekwaam waren, om dit alles in de opgenoemde plaaten te vinden, ins-

gelyks van het vermogen zouden ontbloot zyn, om hetzelve in de oorsprongelyke Schilderyën van RAPHAEL, of in de natuur zelve te ontdekken. Ten gevolge ondertusfchen van alles, wat ik hier boven aangeroerd hebbe en voorgesteld, befluit ik, dat RAPHAEL, door middel van geschetste overdenkingen, aan den wezenlyken Smaak der ware BETEKENIS geraakt is. 'T was toch zyn doel, alle niets betekenende en nuttelooze zaaken, achterwege te laten, of, wanneer hy, het een of ander, dat naariets nutteloos, of nietsbetekenends geleet, zynen stukken toevoegde, in diervogte, voor den dag te brengen, dat het zich, ten behoeve van den goeden Smaak, als eene behoefte, gelyk zich brood en water, voor die van den grootsten maaltyd doet erkennen, allenthalve vertoonde.

CORREGIO, wiens neiging de bevalligheden voortbragt, kon, in tegenstelling van den bovengemelden kunstenaar, het volkomen of geheel duidelyke en volstrekt betekenende, niet verdraagen. Gelyk het weenen der kinderen, dat zeer fchielyk door het lagchen kan worden vervangen, alzo was het geweldige, droevige en strikt betekenende, dezen kunstenaar hebberlyk; en het verschrikkelyke, door hem voor-
ge-

gefteld, gelykt volkomen, naar de toornige vlaagen eener verliefde vrouwe. Zyn geest zweefde, eenpaarig, door aangenaame gewaarwordingen, en onttrok zich nimmer aan het vergevoegen. In alle voorwerpen, welken hy zich wilde voorftellen, was het ftreelende zyn dryfveer, en het volkomen betekende eene verfhrikking. Hy was de eerfte, die zich afbeeldingen, uit eene andere bedoeling, dan die der loutere waarheid, ontwierp; ook vertoonde zich niemant voor hem, die den bevalligen fchyn eenes beelds, tot zyn byzonder doelwit, gefteld hadt. Te eng waren hem de beperkte voorftellingen der voorige kunstenaaren, om zynen hemelfchen geest, binnen derzelve nauwe bepaaling, onangstvallyg, te fluiten. Zo dra hy de uitbreiding van licht en fchaduw gewaarwerdt, drong hy, gelyk een gezwollen vloed, ten dezen opzichte, over den bepaalden oever, en voerde zyne befchouwing, met zich, in de ruime zee der bevalligheid heenen. Ja, hy voerde zeer veelen in die ruimte, en bragt hen, door zyne bevalligheden, als door een ftreelend gezang der vleiende Cyreenen, aan den oever der dwaaling te lande; nademaal het volftrekt waar is, dat, wie zyne bevallige eigenschappen, in de kunst, zonder zyn gevoel te

bezitten, wil nabootsen, noch het goede, dat hy voortbragt, noch iets, dat daar mede overeenkomt, en dus, in het geheel, niets goeds of bondigs zal voortbrengen. In den beginne, volgde CORREGIO de natuur en zyne meesteren. Niet lang echter hieldt hy zich by dezen op. 'T was hem natuurelyk, uit alle engtens te dringen, of dezelve te myden. In zyne eerste denkbeeelden, vertoont hy zich alleenelyk bezig, om iets, dat den oogen bevallig zou kunnen voorkomen, uitte vinden; zyne uitvindingen echter vloeiden, blootelyk, uit zyn gevoel, en geenzins uit overweeging, voort. Zyne figuren stelde hy voor, op eene wyze, dat zy meer, door licht en schaduw, in sommige deelen drongen, dan dat eene wezenlyke betekenis, (uitgezonderd eene zeer lieffelyke, welke hy dikwyls, door zyn gevoel, vindt en voortbragt,) zich in dezelve opdeedt. Laat een Schilder, uit dit alles dierhalve besluiten, dat CORREGIO, nademaal hy alles, wat onbevallig was, zorgvuldig, ontweek, den wezenlyke Smaak gehad hebbe, en dat men, waar men de bevalligheid, op goede gronden; kan aanbrenge, dezen meester, in dat gedeelte, mag navolgen: nochtans, met die bepaaling, dat men, waar ter plaatze, eene rechtstreeksche
be-

betekenis moet stand grypen, dezen kunstenaar niet, ten voorbeelde, moet aanvoeren. Ik vermaane eenen iegelyk, dat hy geenen toeleg koestere, om CORREGIO natevolgen, wanneer hy zyn gevoel, met dat van dien kunstenaar, niet zal kunnen vereenigen. Kan een kunstenaar ondertusfchen, wanneer hy zich, ter uitvinding, toelegt, voor af, zyne, met de natuur van dien geenen, welken hy wil navolgen, verbinden, zo zal 't hem nimmer ontstaan, op dezelfde wyze, als zyn voorganger te denken, en werkzaam te zyn; maar, zo hy tot de voorgestelde vereeniging, noch geschikt noch bekwaam is, is het hem volstrekt geraaden, naar zyn eigen gevoel te werken.

TITIAN bezat, over het geheel genoomen, weinig gevoel, en ging, in zyne behandelingen, minder met zyn gevoel, dan met de algemeene regelen der gewoonte, te raade; ten dezen aanzien, kan hy dierhalven, voor geen voorbeeld erkend worden. Dikwyls heeft hy, deze of geene figure, bevallig ontworpen; doch men mag, dat aanmerkende, tevens gelooven, dat zulks, minder uit kunde, dan wel toevalliger wyze, ontstaan is, nademaal dat bevallige of

schoo-

schoone, telkens, met eenige onwelvoeglykheid vermengd was.

Om, vervolgens, eenige aanmerkingen, over de gewaaden of (*) kleedingen der beelden, te maaken, zal ik, als een doorgaand lofredenaar van RAPHAEL, moeten voorkomen. Wat de plooiën der kleederen belange; hier in volgde hy zynen Leermcester. — Maar door het beschouwen der werken van MASACCI, en nog meer, door het naspooren der kunststukken van BARTHOLOMAO DE SANTMARCO, verbeterde hy dezelve, en verliet eindelyk, zo dra hy de antieke beelden bezigde, de school zynes meesters. Van toen af volgde hy de regelen der *basrelieven* op, en begon de kleedingen, op die wyze, aanteleggen, waar door hy den besten Smaak, ten aanzien der plooiën, gewaar werdt. Hy ontdekte, hoe de aéloude meesters de gewaaden, minder voor eene hoofdzaak, dan wel voor een byvoegzel, erkend hadden, om het naakte, niet zo zeer onder dezelve te verschuilen, dan met dezelve te kleeden; hunne figuren, geensins, met lappen, maar met wezenlyke en nuttige gewaaden, in diervoege, deken-

(*) DRAPPERIE.

kende, dat ze, noch in kleinheid, een handdoek, noch in grootheid, het laaken van een bedde gelyken, maar, naar den stand der grootte of gedaante des beelds, zouden geschikt zyn. Voorts zag hy, hoe de Ouden de groote plooiën, op de voornaame of groote deelen des menschelyken ligchaams, gewoon waren te leggen, en geenzins, door kleinigheden, die groote deelen te doorsnyden, maar, wanneer zy, ten wille van de eigenschap of hoedanigheid der kleding, van die gewoonte, eenigermaate, mogten afwyken, als dan de plooiën, zo weinig uitsteekende en zo klein, te maaken, dat dezelve voor geene hoofddeelen konden erkend worden. In navolging dezer voorbeelden, maakte hy zyne gewaaden insgelyks groot; te weeten, hy voegde de breuken dier gewaaden, onder het vermyden van overtollige plooiën, na de deelen der lendenen, zonder eenigen schyn te geeven, als of die breuken, de beelden geheel verdeelden of doorsneedden. De gedaante der gewaadplooiën vormde hy, naar de meestovereenkomende buiging des beelds, waar over dezelve moest gebragt worden. Naar maate het deel, of de musculen, groot waren, naar maate maakte hy ook groote (*) DEELEN.

Ter

(*) MASSEN.

Ter plaatze daar zich de deelen, in wykinge of verkorting, voordeeden, bragt hy eene zo groote hoeveelheid van plooiën, als hy noodig oordeelde, hoewel ook die allen, insgelyks, in verkorting. Hoewel hy, in zynen volkomensten tyd, nauwkeurig in acht nam, dat een lid, in een vry gewaad, alleenelyk op eene zyde, betekened zyn kon, bragt hy, echter, het betekenede, dikwyls, ter weder zyde; doch, blootelyk, door vrye of losse plooiën. En wanneer hy de gewaaden vry, dat is, zonder dat zy iets bedekten, moest voorstellen, droeg hy, eenpaariglyk, zorge, derzelve plooiën, niet in diervoege, aanteleggen, dat het kon schy- nen, als of hy de grootheid, of de vorm eenes lids, bekleedde, maar hy bragt zulke kleeden, door wyde holtens of diepe breekingen, of door eenen zodanigen vorm, te voorschyn, die geene de minste overeenkomst met de leden kon hebben. Hy koos, niet zo zeer, alle zodanige plooiën, waar door hy de Schoonheid, maar hoofdzaakelyk dezulken, waar mede hy de gedaante van die geenen, welken onder de kleedingen bedekt, en der naaktheid eigen, waren, konde te weegbrengen of vertoonen. De plooiën, welken hy voortbragt, waren, gelyk de musculen der menschen, onderscheiden;
noch

nochtans maakte hy geene vierkante of ronde; zekerlyk mede uit dien hoofde, om dat de vierkante vorm in plooien, het zy dat dezelve verdeeld zyn, of twee driekanten uitmaaken, onverdraagelyk voorkomen. Ten gevolge zyn er nauwkeurigheid, in het voorgestelde, maakte hy ook de plooien van de naastbyznde grooter, dan die der meer afwykende deelen, geene lange aan eenig verkort deel, of aan eenig lang gedeelte geene korte driehoekige plooiën voegende, maakende de grootste dieptens, en insnydingen, met dit alles, alleen op het HOLLE, zonder twee plooien, van evenredige grootte, naast elkanderen, of door licht en schaduw, in de verhooging, of in den omtrek, of door gelyken vorm of overeenkomende sterkte, te voegen. De vliegende of losse kleedingen, welken hy voorstelde, zyn van eene verwonderingwaardige Schoonheid. Men bespeurt, in dezelve, de eenpaarige oorzaak, door welke zy beweegd worden, welke de lucht is. Zy zyn niet, in den Smaak van zyne andere gewaaden, voortgebracht, noch schynen, door eenigen last, overdrukt te worden, maar toonen, dat, en op wat wyze, ieder plooi, de een tegen den ander, naar zyne eigenschappelykheid, voorgesteld en bewerkt wordt. De
vor-

vormen der gewaaden heeft hy, hier en daar, ter beschouwing blootgesteld, op dat het niet schynen zoude, dat zyne beelden in zakken opgerold of door dezelve omdekt waren. Geen plooi vertoont zich, zonder oorzaak, het zy die in deszelfs natuurelyke zwaarte of de oorspron-gelyke trekking der ledemaaten, beruste. Ook komen in sommigen, de voorheen gezeten vor-men te vooren, waar uit te zien is, hoe nauwkeu-rig deze meester, de wezenlyke betekenis, ook in dit gedeelte der kunst, bedoelde. Uit de plooi-en kan men, ten duidelyksten, gewaar worden, of een been of een arm, ter beweging, voor-of achterwaard, gestaan hebbe, of het lid zich van zyne buiging intrekke, of het werke, en of het, uitgestrekt geweest zynde, zich om-buige. Ten opzichte van het hoofdvoorwerp, nam hy ook nauwkeurig in acht, dat de kleede-ren, altyd, de leden, wanneer zy dezelve ten halven bedekken, en ten halven naakt laten, schuins oversnyden, en dat, daar de kleederen over het geheel driekantige vormen uitmaaken, de plooiën, zo wel als het geheel, te weeten in driehoeken, voorkomen. De reden nu, waar-om de plooiën driehoekig worden, bestaat hier in, dat een gewaad altyd, tot uit-of afzakking, helt, en, wanneer het, aan de eene zyde, tot
faa-

faamentrekking gedwongen of gedrukt worde, het zich altyd, aan de andere zyde, zal uitzetten. En hier uit komt het driehoekige (*) voort.

Door myne beslissing, dat RAPHAEL de gewaaden, even gelyk de aeloude kunstenaars, voor byvoegzelen der kunst, hieldt, wil ik alleen te verstaan geeven, dat hy, uit hoofde zyner onderstelling, hoe de mensch en de beweging van deszelfs ledemaaten, voor de oorzaak der ligging en wisselbeurtige plooiën, in de gewaaden, met welken hy zich kleedt, moettende erkend worden, in dit gedeelte der kunst, zyne behandeling en uitvoering, tot die oorzaak, te rug bragt, of, naar dezelve, gewoon was te richten; en, dienshalven, voor zeker en vast hieldt, dat moeite beide en verkiezing, daar toe in 't werk gesteld of betrekke-lyk, noodzaakelyk, in dezelve moesten verschoolen en onzichtbaar gemaakt worden. Dit, en het geen ik boven voorgesteld hebbe, zal, naar myne gedachten, genoeg zyn, ter onder-richting, van die geenen, welken de kunststukken van dezen meester, met aandacht, be-
schouw-

(*) TRIANGEL.

fchouwen, en myne opmerkingen met die kunststukken willen vergelyken.

Gelyk nu RAPHAEL alles in het werk stelde, om den wezenlyken Smaak der betekenis te verkrygen, en voortestellen, zo leidde zich CORREGIO allenthalve toe, om zynen gewaaden eene byzondere bevalligheid te verleen. Zonder bedenking of verwyling, verliet hy de gewoonte zyner voorgangeren, en, door dien hy zich, meest al, van kleine voorbeelden (*) bediende, welken hy, als met lappen of ook wel met papier, bekleede, zocht hy, volstandiger en vlytiger, de groote deelen †) van licht en schaduwen, en in dezen, meer de bevalligheid, dan wel de onderlinge byéénhouding van elken plooi, in zyne werken te brengen. Dit is de reden, dat zyne gewaaden, hoewel als groots en ligt, echter, als zeer slecht in plooiingen, moeten erkend worden. Treft men hem, somtyds, ten dezen opzichte als een navolger der natuur aan, zo vertoont zich zyne verkiezing, in de plooiën, ten uitersten ongelukkig, nademaal hy, gemeenlyk, de naaktheid der beelden, door dezelve, verschuilde of

door-

(*) MODELLEN. †) MASSEN.

doorfneedt: Dan, wat de Colouren der gewaaden belange, dezen zyn zeer schoon, meest al, stil en donker, om het VLEESCH zo veel te helderer te maaken, en een, zo veel te bevalligeren, schyn te verleenen.

TITIAN, gelyk in alles, wat hy in navolging voortbragt, zo was hy ook, ten dezen opzichte, in het schilderen der kleedingen, uitmuntend. Hy schilderde dezelve voortreffelyk, en overeenkomstig de waarheid. Zyne Colouren waren zuiver en affteekende, en, onder anderen, waren zyne witte kleeden volkomen luchtig. In alles volgde hy, zonder eenige verkiezing in plooiën, de tekening der natuur na, en kan, uit dezen hoofde, en, in dit opzicht, niet ten voorbeelde gesteld worden.

Na het voortbrengen der bovenstaande aanmerkingen, oordeele ik, het niet ondienstig, eenige byzonderheden tot de HARMONIE, welke deze drie kunstenaars, in hunne stukken, vertoonden, betrekkellyk, te laten volgen.

Ten ware ik, om de voorgestelde order niet te verbreeken, myne aanmerkingen, in de eerste plaats, tot RAPHAEL, moeste bepaalen, zou

ik dien kunstenaar, in dit gedeelte, met stilzwygen kunnen voorbygaan; gemerkt hy zich geheel bevllytigde, voor het wezen der **BETEKENIS**, zonder zich tot het bevallige te bepaalen; en ook daarom, in dit deel der kunst, weinig, opmerkingwaerdig, verricht heeft; en offchoon ik toesta, dat 'er, ten aanzien der **HARMONIE**, hier en daar, een spoor, in zyne werken, zal kunnen ontdekt worden, zo durve ik echter verzekeren, dat het zelve, meer uit zyne onderzoekingen en navolging der natuur, dan eene bondige kennis, in dat gedeelte der kunst, ontstaan is.

In tegenoverstelling van dezen meester, praaft **CORREGIO** des te grooter. Door het opzoeken van bevalligheid, vindt hy de **HARMONIE**, die, als de moeder der bevalligheid, welke uit een teder gevoel voortkomt, kan aangemerkt worden. Gelyk hem alles, wat te geweldig afftak, hinderde, zo werdt zyne bedreevenheid in de **HARMONIE**, grooter, gemerkt deze, voor zo iets, ten aanzien der kunst, moette houden worden, waar door men, tusfchen twee geheel onderscheiden zaaken, een middelweg vindt, het zy in tekening licht en schaduw, of in de **Coeluren**. **CORREGIO,**

GIO, gelyk ik al reeds hier boven, ten aanzien zyn-
 ner tekening, gezeid heb, vermydde al het scherpe
 en hoekige, en maakte zyne omtrekken
 geboogen, en deze handelwyze ontftondt uit
 zyn gevoel van 't geen men overeenftemming
 of HARMONIE noemt. Een Angel is eene te
 faamenlooping van twee linien, zonder midden,
 en deze, aan CORREGIO ten uiterften onbe-
 vallig voorkomende, zo maakte hy tufchen
 die faamenlooping, eene kromte, waar uit de
 HARMONIE zynes omtreks voortkwam. Op
 gelyke wyze, bewerkte hy, tufchen elk ge-
 deelte in licht en fchaduw, en in het Coloriet,
 eenig midden: daar en boven nam hy, meer
 en beter, dan ooit eenig ander Schilder, in aan-
 merking, hoe het oog, na dat het zelve, door
 eene uit-of inspanning, ware vermoeid geweest,
 naar voorige ruste verlangde. Plaatsfe hy, hier
 of daar, eene fchoone en, eenigermaate, ge-
 weldige verwe, zo bragt hy, tufchen de-
 zelve, eene groote hoeveelheid van middel-
 Colcur; en wanneer hy zich weder, tot eene aan-
 doening of gevoelverwekkende plaats, wilde
 bepaalen, floeg hy, niet terftond, tot die vol-
 komen fterkte der verwen, van welke hy af-
 gegaan was, over, maar wist, door een wel-
 aangelegd midden, tufchen het geweldige en

zachte der Coleuren, de oogen der aanschou-
 weren, in eene zachte inspanning, te voeren,
 zo dat het oog, op gelyke wyze wakker gemaakt
 werdt, als het geluid van een wellstemmend
 speeltuig eenen slaapenden opwekt, waar door,
 eigenlyk, meer eene zachte opwekking, dan
 rechtstreeksche verstooring, wordt te weeg ge-
 bragt. Door aantemerken, op wat wyze COR-
 REGIO, van het sterke tot het zachte in de
 kunst, en, daar van daan, tot een gegrond
 midden, gewoon was te komen, bedoele ik,
 alleenelyk, te berichten, dat men zich, wel
 ylings, en zonder eenige verhandering, van de
 vermoeijing tot de ruste, maar geenzins, op
 gelyke wyze, van de ruste tot de vermoeijing,
 zonder zich, eenigermaate, te hinderen, of zon-
 der tegenzin, kan afwenden. De reden nu,
 waarom ik dus onderscheidenlyk, ten aanzien
 der sterkte in de kunst, oordeele, en niet, een-
 paarig, of vooraf, gelyk men zou kunnen aan-
 merken, het midden, dat ik daar toe bybragt,
 voorstelle, bestaat hier in, dat de overlegging
 eenes Schilders, altyd, van het voorste gedeel-
 te eenes beelds, achterwaard, of, van het
 hoofdvoorwerp, naar de uitbreiding, moet ge-
 leid worden; Nu, doordien het sterke, schoo-
 ne en geweldige, altyd, of op den voorgrond,
 of

of ter hoofdplaatze der geschiedenis, staan moet, zo behoore ik van het sterke, myne berekening te beginnen, en, gelyk alles, ten wille der hoofdoorzaake, moet verricht schynen, zo besluit ik, dat, ook alzo, een Schilder verplicht is, op de hoofdzaake de voornaamste kragt of werking te brengen, en die hoofdzaake, vervolgens, met eigenaartige byvoegzelen, te versieren, waar uit dan, ontegenzeggelyk, kan voortvloeien, dat een Schilder, dus te werk gaande, in de hoofdzaak de betekenis, en in de betrekkelyke byvoegzelen, de vereischte rust zal kunnen verwekken. CORREGIO ging, in dit opzicht, in zyne coleuren, licht en schaduw, op de volkomenste wyze, te werke, niettegenstaande hy zich, wat de tekening betref, de bevalligheid en de Harmonie niet ontzag te misbruiken. Dan, in zo verre men toesta, dat de tekening, voor dat gedeelte der kunst, waarin de Harmonie, het noodzaakelykste, moet gevoegd worden, niet te houden zy, is ook deze kunstenaar, in zo verre, te verontschuldigen, en voornaamelyk, daarwy al het bevallige in de Schilderkunst, gemerkt 'er voor zyn tyd, geene Harmonie in de kunst doorstraalde, hem hebbe te danken. Uit dezen hoofde, kan hy voor den uitvinder der Harmonie er-

kend en geëerd worden, en wel als iemand, die, voor zo veel hy dit deel der kunst, in de uitvoering, tot den hoogsten graad gebragt heeft, door geenen kunstenaar ooit is overtroffen; staande, in het ryk der kunstenaaren, geheel, en, in diervoege alleen, dat men niemant met hem kan gelyk stellen: eene waarheid, die my, ten ware ik beloofd hadde, de bekwaamheden en uitvoeringen der drie voorgestelde meesteren, ook in dit hoofdeel der kunst, eenpaariglyk, na te gaan en te onderzoeken, tot dezen kunstenaar, in dit gedeelte der kunst, met vermyding der twee anderen, zou bepaald hebben. Dan, nademaal ik my, tot de twee opgenoemde meesteren, ook bepaald hebbe, zal ik, gelyk ik met RAPHAEL aanving, met TITIAN myne aanmerkingen, over dezer kunstenaaren Harmonie, besluiten.

TITIAN bezat wel een soort van Harmonie, maar blootelyk eene zodanige, die uit het navolgen der natuur, in zyne voortbrengzelen, ontstaan is. By hem toch heeft de tragsgewyze opmerking, in dit gedeelte der kunst, gelyk zulks by CORREGIO kan nagegaan en gezien worden, geene plaats, en, dewyl hy zich, door eenvormigheid, gewoon was te helpen,

pen, ontving hy een foort van eenstemmigheid of Harmonie uit dezelve.

Dat men echter, van deze myne beoordeeling, geen misbruik maake, maar in aanmerking neeme, dat alles, wat ik, of iemand anders moge gezeid hebben, zegge, of in 't vervolg zal zeggen, met oordeelkundigheid, moet geleezen en overdacht worden. Wanneer ik, aangaande deze drie groote meesteren, getuige, dat hen dit of dat hebbe gemangeld, zo hebbe men dat getuigenis, in zo verre, voor beslissend te houden, als het, ten aanzien der meerdere vermogens dezer kunstenaaren, en dus, by vergelyking, met de deelen hunner meerdere bekwaamheden, voorgedraagen en verтоond is. Op evenredige wyze, moet men opneemen, dat ik, aangaande de Schoonheden, by andere groote mannen te vinden, niets getuige, of een schyn geeve, als of zy met geene behoorelyke achting van my beoordeeld of erkend worden, nademaal ik hier toe geen het geringst opzet gehad, maar my, alleenelyk, van deze en geene uitdrukkingen bediend hebbe, om mynen leezeren een volkomen denkbeeld van het onderscheid, dat tusfchen deze groote geesten plaats vondt, te geeven; allenthalve vaststel-

lende, dat 'er, in alle menschelyke voortbrengzelen, geene volkomenheid dermaate volledig zyn kan, die niet, tot bondiger verhevenheid, zou kunnen gebragt worden. Ik geleide myne Leezers tot dien vloed, waar uit alle kunstenaars hebben gedronken. Dit water is het zuiverste; en kan, by afstrooming, met oordeel vergaderd, den dorst lesfchen. 'T is geenzins myn oogmerk, wanneer ik getuige, dat alle Schilders, welken, na de voorgestelde kunstenaaren, gebloed hebben, den zelve, in sommige deelen, alleenelyk gelyken, de zodanigen te verachten, maar de eersten boven de laatsten te roemen; en wanneer ik, met kleinachting van het Coloriet van RAPHAEL, gewaage, zo hebbe men zulks, alleenelyk, in vergelyking met dat van CORREGIO en TITIAN, te begrypen, gemerkt hy, in dit opzichte, tegen MICHAEL ANGELO, JULIO ROMANO en zelfs tegen CARACCI gewoogen, en, ten aanzien zyner tekening en plooiën, in vergelyking met TINTORETTO, RUBENS en JORDAANS, voortreffelyk en Schoon is. Men versta my dierhalve, op gelyke wyze, en houde het daar voor, dat, wanneer ik, over het licht en de schaduw, by TITIAN, gewaage, zulks, met verkleining, voorstelle, in tegen-

over-

overstelling van CORREGIO, zynde TITIAN, voor alle anderen, in dit deel der kunst, voor groot en voortreffelyk te houden. Deze drie voorgestelde zyn, dierhalven, daarom voor de grootste Schilders te houden, door dien zy, in alle stukken, doorgaande, groot, en in sommige deelen der kunst onvergelykelyk en uitmuntend geweest zyn. Onderscheiden was, buiten allen twyffel, de Smaak der drie voorgestelde meesteren, gemerkt dezelve, genoegzaam, uit hunne onderscheiden verkiezingen, kan ontdekt worden. RAPHAEL bezat den Smaak der wezenlyke betekenis, CORREGIO dien der bevalligheid, en TITIAN kon zich beroemen, dien der WAARHEID te bezitten. RAPHAEL toch, zocht uit de natuur alleenlyk het BETEKENENDE, CORREGIO het BEVALLIGE, en TITIAN hieldt zich met de WAARHEID, dat is, met het vertoonen der voorwerpen, zo als zy zich in de natuur eigenlyk vertoonden, te vreden. En nademaal deze Schilders, niettegenstaande de opgenoemde onderscheiding, zich op de WAARHEID, in het algemeen, in den omtrek hunner denkbeelden, toeleiden, zo kwamen zy ook hier in elkanderen dikwyls te gemoete. Want, al het geen zy onderscheidenlyk verkoozen, is in de

natuur te vinden, het betekenende zo wel als het bevallige; en het geen deze meesteren, eigenlyk, van elkanderen onderscheidt, bestaat hier in, dat hunne verschillende Smaak de onderoengemengde bezittingen der natuur, niet zo vermengd, opnam, maar elk het deel, dat zynen Smaak streelde, of met denzelven over een stemde, onderscheidenlyk, uit het geheel uitzocht en voorstelde. Gebcurde het nu of dan, door navolging der natuur, dat de een, namelyk, het deel eenes anderen, zonder hier in tegens zyne eigene hoofdbepaaling, in den Smaak, te werken, verkoos, zo voerden zy dat verkoorene, de een boven den anderen, eigenaartiger, volkomen schoon uit; waarom het oock waar is, dat RAPHAEL, dikwyls, zo bevallig als CORREGIO, en niet minder waarachtig dan TITIAN, en deze zo betekenende als RAPHAEL, en zo bevallig als CORREGIO schilderde. Dan, nademaal deze laatste aanmerking, ten aanzien dezer drie kunstenaaren, in derzelver voortbrengzelen, hier en daar, en slechts zeer spaarzaam grond vindt, heb ik het noodig geoordeeld, van elks byzonderen Smaak, in het hoofdzaakelyke verschillende, te gewaagen.

Nu

Nu blyft my, voor dat ik myne aanmerkingen over den Smaak in de Schilderkunst fluite, alleenelyk het maaken eener vergelyking, tusfchen den Smaak en het oogmerk, dat by elks onderscheiden verkiezing plaats vindt, ten aanzien der oude en laateren kunstenaaren, overig.

De aéloude kunstenaars poogden, even gelyk de voorgestelde meesters, hunne verkiezing, tot onderscheiden voorwerpen, te bepalen, en het verkooren voorwerp, tot eenige volkomenheid, te brengen. Dit niet tegenstaande, hadt, onder alle die geenen, welken, na de wedervinding der kunst, gebloeid hebben, eene algemeene oorzaak en een enkele wil, beide in de navolging der natuur bestaande, over het geheel plaats. Deze navolging, hoewel zy dezelve, op verschillende wyzen, zochten, was de hoofdbedoeling of het uitstekend oogmerk van een ieder derzelven. De aéloude Grieken hadden, op gelyke wyze, niet tegenstaande de verscheidenheid hunner voortbrengzelen, een eenpaarig hoofdoogmerk, of inzicht, hoewel hetzelfde ongelyk verhevener was, dan dat der laateren meesteren. Nademaal zich hunne denkbeelden tot de volkomenheid ophieven, floegen zy den middelweg, tusfchen
de

de opperfte volkomenheid en de menschheid, in, en namen, daar toe, de SCHOONHEID, tot hun byzonder oogmerk, de betekenis der voorwerpen, alleenelyk, uit de WAARHEID afleidende. Dit hun oogmerk of doelwit, is de wezenlyke oorzaak, dat men eene doorgaande Schoonheid, in alle hunne werken, aantreft, terwyl geenen hunner aanduidingen of betekenissen, in diervoege zyn aangelegd, dat, door of onder dezelve, de Schoonheid verborgen of bedekt worde. En hierom, maake ik geene zwaarigheid ter waereld, om den Smaak der Ouden, voor die van Schoonheid en volkomenheid te erkennen; want, offchoon de voortbrengzelen der aëloude meesteren, als menschelyke voortbrengzelen aangemerkt, onvolkomen of onvolmaakt zyn, zo toonen zy, nochtans, den Smaak der volkomenheid te bezitten, en wel op die wyze, dat zy, even gelyk wyn, met water gemengd zynde, zynen natuurelyken Smaak behoudt, den Smaak der volkomenheid, schoon dezelve met de menschelykheid vermengd of vereenigd zy, bevatten; en hierom mag het my vry staan, den Smaak der aeloude kunstenaaren, dien der volkomenheid, te noemen. De voortbrengzelen der Ouden zyn, over het geheel genomen, wel zeer onderscheiden,

den, ten aanzien van betekenis en Schoonheid, de natuur van den Smaak nochtans is eenpaarig dezelfde. Men vindt drieërly hoofdsoorten van der Ouden kunststukken: te weten, in alle die standbeelden, welken wy van dezelve hebben behouden, zyn drie onderscheiden trappen van Schoonheid. In den minsten trap, blinkt de Smaak der Schoonheid, door alle voortbrengzelen, in de volstrekt noodzaakelyke deelen der kunst. De tweede trap van Schoonheid, onthoudt zich in het nuttige; terwyl zich de laatste of hoogste trap van Schoonheid, in alle de deelen, tevens van het noodzaakelykste af tot het overtollige toe, vertoont, en dus als die, eener volkomen Schoonheid, kan erkend worden. Gelyk nu de Schoonheid, op zich zelve genomen, niets anders zyn kan, of is, dan de volkomenheid van elk byzonder denkbeeld, en men, uit dien hoofde, het volkomene, zo wel in onzichtbaare als beschouwelyke voorwerpen, of bestaanbaarheden, kan onderstellen, schoon te wesen, zo hebbe men de kunststukken der Ouden, in diervoege, te beschouwen en aantemerken, dat derzelve Schoonheid, niet altyd, in een en hetzelfde deel berust, maar volstrekt, in de wyze, waar op het deel, 't welk door het Idée verkooren en uitgezocht is, ten schoonste

de opperfte volkomenheid en de menschheid, in, en namen, daar toe, de **SCHOONHEID**, tot hun byzonder oogmerk, de betekenis der voorwerpen, alleenelyk, uit de **WAARHEID** afleidende. Dit hun oogmerk of doelwit, is de wezenlyke oorzaak, dat men eene doorgaande Schoonheid, in alle hunne werken, aantreft, terwyl geenen hunner aanduidingen of betekenisfen, in diervoege zyn aangelegd, dat, door of onder dezelve, de Schoonheid verborgen of bedekt worde. En hierom, maake ik geene zwaarigheid ter waereld, om den Smaak der Ouden, voor die van Schoonheid en volkomenheid te erkennen; want, offchoon de voortbrenszelen der aeloude meesteren, als menschelyke voortbrenszelen aangemerkt, onvolkomen of onvolmaakt zyn, zo toonen zy, nochtans, den Smaak der volkomenheid te bezitten, en wel op die wyze, dat zy, even gelyk wyn, met water gemengd zynde, zynen natuurelyken Smaak behoudt, den Smaak der volkomenheid, fehoon dezelve met de menschelykheid vermengd of vereenigd zy, bevatten; en hierom mag het my vry ftaan, den Smaak der aeloude kunstenaaren, dien der volkomenheid, te noemen. De voortbrenszelen der Ouden zyn, over het geheel genomen, wel zeer onderscheiden,

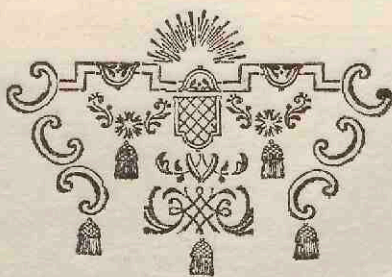
den, ten aanzien van betekenis en Schoonheid, de natuur van den Smaak nochtans is eenpaarig dezelfde. Men vindt drieërly hoofdsoorten van der Ouden kunststukken: te weten, in alle die standbeelden, welken wy van dezelve hebben behouden, zyn drie onderscheiden trappen van Schoonheid. In den minsten trap, blinkt de Smaak der Schoonheid, door alle voortbrengzelen, in de volstrekt noodzaakelyke deelen der kunst. De tweede trap van Schoonheid, onthoudt zich in het nuttige; terwyl zich de laatste of hoogste trap van Schoonheid, in alle de deelen, tevens van het noodzaakelykste af tot het overtollige toe, vertoont, en dus als die, eener volkomen Schoonheid, kan erkend worden. Gelyk nu de Schoonheid, op zich zelve genomen, niets anders zyn kan, of is, dan de volkomenheid van elk byzonder denkbeeld, en men, uit dien hoofde, het volkomene, zo wel in onzichtbaare als beschouwelyke voorwerpen, of bestaanbaarheden, kan onderstellen, schoon te wezen, zo hebbe men de kunststukken der Ouden, in diervoege, te beschouwen en aantemerken, dat derzelver Schoonheid, niet altyd, in een en hetzelfde deel berust, maar volstrekt, in de wyze, waar op het deel, 't welk door het Idée verkooren en uitgezocht is, ten schoonste

verzuimen , maar , allecnelyk , dat geen , 't welk zy , ter betekenis noodzaakelyk aanzagen , boven het noodelooze , zichtbaar of beschouwe-lyk te maaken.

Uit alles , wat ik dierhalven voorgesteld hebbe , besluit ik , dat een Schilder , indien hy inderdaad gezind zy , den goeden , dat is , den besten , Smaak te vinden en zich hebbelyk te maaken , uit deze vier voorstellingen , den Smaak opzoeke en leere ; te weten , uit de aëloude kunstenaaren den SMAAK der SCHOONHEID , uit RAPHAEL , dien der BETEKENIS of UITDRUKKING , uit CORREGIO dien der BEVALLIGHEID of HARMONIE , en uit TITIAN den Smaak der WAARHEID of der VERWEN . Met dit alles , echter , moet hy , alle die kunstenaaren , in het zelf naspooren van het LEVEN , opzoeken ; want al wat ik geschreeven , en , om het welk duidelyk te maaken , ik my bevlytigd en toegeleid hebbe , is in die onderstelling , en met zodanige bepaaling , ontworpen , dat de jonge kunstenaars , zich zouden toeleggen , om eenen proeffsteen te leeren kennen , naar welken zy , over hunnen eigen Smaak , zouden kunnen oordeelen ; want , zich van den doolweg te onthouden , is het gewigtigste gevolg van bondige overdenking.

dool-

Nademaal nu deze opgenoemde en voortreffelykfte meesters, door zeer veele groote kunstenaaren, dikwyls nagevolgd, maar nimmer overtroffen zyn; zo is het onbetwistbaar waarachtig, dat zy ondersteld mogen worden, den eigenlyken weg ter volkomenheid ingeslaagen, en gegaan te hebben. Zy kwamen my, dienshalven, tot geschikte voorbeelden te vooren. My van dezelve bedienende, toonde ik het middel aan, om hen tevens wel te kennen en wel te volgen, en besluit ook daarom, dat, zo iemand, vlytig en oordeelkundig, al het geene ik voorgesteld hebbe, wil overweegen, hy, ten einde zyner mocite en zyns arrebeids, zich over beide zal kunnen verheugen, en den besten SMAAK, als het loon voor zyne onderneemingen, wegdraagen.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
 LIBRARY
 540 EAST 57TH STREET
 CHICAGO, ILL. 60637
 U.S.A.

1957

J

VERKLAARING
DER
SCHOONHEID.

VIRKLAARING

DER

OPHOEFING

beeld van het PUNT moeten vormen, zo houden wy dat gedeelte voor het PUNT, in het welk wy geene verdere verdeeling kunnen te weeg brengen; en dit wordt het kennelyk PUNT genoemd. Men hebbe zich nu alleen voortestellen, dat de volkomenheid het Mathematisch of ondeelbaar PUNT zy. Deze volkomenheid besluit alle treffelyke en loffelyke vermogens in zich zelve, die in geene stoffe, nademaal dezelve, als zodanig zynde, volstrekt onvolkomen zyn moet, kunnen ontdekt worden. Wy geraaken diehalven, blootelyk, aan een soort van volkomenheid, die overeenkomt met de vatbaarheid van het menschelyk verstandt: te weeten, wy houden dat voor volkomenheid, waar in onze zinnen geene onvolmaaktheden meer kunnen gewaar worden, en stellen ons als dan de gelykenis eener volkomenheid, onder den naam van SCHOONHEID, te vooren: En die Schoonheid is, gelyk ik gezeid hebbe, in elk voorwerp, op zich zelve, en in allen te zaamen, en kan de volkomenheid der STOFFE genoemd worden; zynde, tusfchen de stoffelyke en Goddelyke volkomenheid, juist hetzelfde onderscheid, dat wy, tusfchen de twee PUNTEN, ondersteld hebben, en, uit hoofde van welke onderscheiding, wy de Schoonheid

heid eene kennelyke volkomenheid kunnen noemen, in gelyken zin, als wy van het kennelyk PUNT onderstelden. Dan, gelyk in dat kennelyk het onzichtbaar PUNT inderdaad is, zo is ook de onzichtbaare volkomenheid in de kennelyke Schoonheid te onderstellen. Geenen dezer onzichtbaarheden kan het oog gewaar worden; de ziel echter gevoelt dezelve, en wel, om dat zy, (de ziel namelyk en de volkomenheid) door de hoogste Volkomenheid, zyn voortgebragt en uit dezelve voortspruiten.

Plato noemt (in Phædro III. p. 249. Ed. St.) de werking der Schoonheid, eene voorstelling van de opperste Volkomenheid, welke oorsprong hy aan derzelve onbegrypelyke kracht toekent. Dan, het zou my mogelyk niet ontstaan kunnen, in even zulk eenen gelukkigen droom te storten, wanneer ik zeide, dat onze zielen, door de Schoonheid geraakt en geroerd worden, doordien zy tevens, door dezelve, in eene oogeblikkelyke zaligheid, die zy vertrouwen, ten eenigen tyde, by God te zullen genieten, gevoerd worden, welke vervoering zy echter, by alle stoffelyke gewaarwordingen, weder schieelyk verliezen:

Laat ik den grond der Schoonheid, ten aanzien van zichtbaare voorwerpen, onderzoeken.

Niets, dan het geen stoffelyk is, valt onder het bereik der beschouwing. Elke stoffe vordert eene gedaante, en die gedaante is de maat van derzelve vermogen. Dit deelde de Schepper aan de stoffe uit, en het vermogen of de kracht der stoffe is dierhalven de oorzaak zyner gedaante. In de eerste gedaantens of vormen der natuur, is geene beschouwelyke Schoonheid, nademaal die gedaantens of vormen niet onderscheiden of duidelyk genoeg te zien zyn; en hoewel zy daarin ondersteld en bespeurd, kunnen zy echter niet volkomen begreepen worden. Uit dezen vormt de Natuur een saamenstelzel van andere gedaantens, die gezien worden; ten aanzien van welkers eerste zichtbaarheid, ons de Coleuren een bewys geeven. Dezen zyn, volgens haare gedaantens, onderscheiden; te weeten, de lichtstraalen verwekken door die gedaantens eene onderscheiden werking. Wanneer nu deze eerste, tederste en zichtbaare gedaantens, in zich zelve, eenvormig zyn, zo worden zy zuiver genoemd; want de lichtstraal maakt allecnelyk ééne werking in dezelve, en deze werking brengt
Schoon.

Schoonheid te voorschyn. En dat dit inderdaad zo is; te weeten, dat de Coleuren van de gedaante eener eenvormige stoffe voortkomen, kan men door het PRISMA gewaar worden; en dat ook eenvormigheid Schoonheid voortbrengt, is volkomen duidelyk; want het Schoonste *rood* zal, door vermenging, het beste *geel*, en het *blaauw*, op gelyke wyze, het *rood* bederven, en wanneer deze drie, te weeten *blaauw*, *rood* en *geel*, worden vereenigd, zo zullen zy ook allen van hunne Schoonheid beroofd worden. Wanneer wy nu ontdekken, dat de natuur zodanige onderscheiden Coleuren aan de stoffe verleend heeft, zo berust het vastgestelde in het onderscheid der geringste, en de vermenging dier onderscheiden gedaantens. Uit zodanige geringe of kleine gedaantens heeft de natuur weder grootere gevormd, die dan niet langer, uit hoofde der Coleuren, maar alleen uit dien der gedaante, voor schoon of lelyk, kunnen erkend worden. Nochtans blyft het, ten dezen aanzien, zeker, dat de eenvormigheid, met haaren oorsprong en met zich zelve, den grondslag der bevalligheid uitmaakt. Uit dezen hoofde, is de ronde gedaante, onder alle anderen, de volkomenste; nademaal de loutere uitbreiding van haar eigen middelpunt de eenige oorzaak

zaak haarer uitbreiding of vergrooting zyn kan; gelyk het dan ook, hier van ten gevolge, van zelfs spreekt, dat alle zodanige voorwerpen, die, tot hunne vormingen, verschillende oorzaken hebben, volftrekt eene mindere maate van volkomenheid bezitten, niet tegenstaande zy eene natuurelyke Schoonheid bevatten; nademaal die voorwerpen, welken geene onderlinge overeenstemming gedoogen, tot onderscheiden betekenissen kunnen verftrekken; gelyk men, in dit opzicht, in de natuur der zaaken kan gewaar worden, dat zeer veele voorwerpen, indien zy hunne natuurelyke Schoonheid, op zich zelve staande, niet genoegzaam openbaaren, van die Schoonheid echter een bondig bewys geeven, wanneer het een met het ander gedeelte, regelmatig, verknocht wordt: Want gelyk de geheele natuur tot beweging is voortgebracht, en uit dien hoofde, uit werkende en lydelyke deelen bestaan moet, zo is het volftrekt noodzaakelyk, dat 'er eene onderscheiding in de volkomenheden plaats hebbe, dewyl het van zelfs spreekt, dat het lydelyk gedeelte noodzaakelyk onvolkomener dan het werkende zyn moet. Evenwel zyn deze min volkomen deelen, uit kracht der voorige bepaaling, niet voor geringer te houden, wanneer

neer

neer zy tot derzelver oorzaak ftrekken. Zy
 befluiten , in haare geringere volkomenheid,
 een zeker foort van eigenaartige Schoonheid ,
 die zy bewyzen te bezitten , wanneer zy aan
 het einde , waartoe zy gefchikt zyn , beantwoor-
 den! Daar is dan , nademaal de natuur geen
 nutteloos gewrocht verwekt heeft , in alle zaa-
 ken eene wezenlyke Schoonheid , en , gelyk ik
 gezeid hebbe , alle voorwerpen kunnen erkend
 worden fchoon te zyn , wanneer zy , volgens die
 denkbeelden , waar onder zy vallen kunnen ,
 volkomen of bekwaam zyn. Het denkbeeld
 komt uit de bevatting hinner betrekkelikheden
 voort , terwyl de bevattingen uit onze zielen
 ontspruiten : En dierhalven befluit ik , dat men
 de Schoonheid in alle voorwerpen veilig kan
 onderftellen , wanneer men te gelyk onderftelt ,
 dat het geheel ftoffelyk faamengeftelde met zyne
 betrekkingen over een ftemt. Wanneer ik des-
 niettegenftaande zegge , dat 'er volkomen en
 onvolkomen deelen moeten erkend worden ,
 zo ftelle men zich met my voor , dat de geheele
 natuur eene gemeente gelyk is , waar toe alle
 menfchen , of fchoon de een den ander in rang
 en aanzien moge overtreffen , of voor by gaan ,
 zonder uitzondering , behooren. En hier heb-
 ben wy aantemerken , dat , naarmate fommige
 voor-

voorwerpen volkomener in Schoonheid erkend worden, dan wel anderen, zy ook, naarmate, geringer nuttigheid bezitten dan de zodanigen, welkers Schoonheid minder uitblinkt, of inderdaad is; en deze stelling kan door deze beweezen worden, dat die voorwerpen, welken voor geringer dan anderen zyn te houden, eenige bewerking lyden, en tot meer dan ééne zaake kunnen dienen; terwyl, in tegendeel, de meer volkomenen, alleenelyk, in staat zyn, tot het verrichten van eene enkele werking, en ten dienste van eene enkele zaak. Dit ziet men in alle Coleuren en in alle gedaantens. De drie Coleuren, die voor volkomen erkend worden, kunnen geene anderen zyn, dan de *geele*, de *roode* en de *blauwe*, van welkers volkomenheid wy ons alleenelyk een denkbeeld vormen, door de evenredige verwydering, welken wy tusfchen haar en andere Coleuren gewaar worden; terwyl daarentegen de geringere en gemengde Coleuren, als *purperverw violet* en *groen*, van onderscheidenlyker foort zyn kunnen, te weeten, door eene nauwere overeenkomst met de eene dan wel met de andere verwe, en de geringste Coleuren, die uit drie verwen voortkomen, op ontelbaare wyzen, kunnen veranderd worden. Naarmate
 nu

nu de Couleur weinig volkomenheid bezit, naar-
maate bezit zy meerder veelvoudigheid, en hier
mede gaat het eindelyk zo verre, dat 'er geen
hoofddenkbeeld, ten dezen opzichte, in dezelve
fchynt over te blyven; uit hoofde van welke
afneeming in dezen, zy als een nuttelos en
niets betekenend voorwerp voorkomt. Met de
eigelyke gedaantens is het op gelyke wyze ge-
legen. Het ronde, gelyk het alleen het vol-
komenst is, (en dit heeft ook plaats ten aanzien
van alle gelykkantige vormen) kan ook alleen
op eene enkelvoudige wyze bestaan. De vormen
echter, die onderscheiden hoeken vertoonen,
kunnen verschillende betekenissen aanneemen,
en zyn bekwaam, tot het voortbrengen van on-
derscheiden denkbeelden; zo dat zy, in elke on-
derscheiding, even zo nuttig zyn, als het ronde
geacht wordt volkome te wezen. Den grondslag
dezer stelling heb ik reeds voorgesteld, te wee-
ten, dat zy zo lange het een en ander denkbeeld
kunnen betekenen, tot dat zy zich ten laatsten,
door eene onbepaalde veelvoudigheid, in eene
volkomen onduidelykheid, verliezen. Dat, met
dit alles, onze toestemming van Schoonheid,
in dit of dat voorwerp, uit derzelve overeen-
stemming met onze denkbeelden voortvloeit,
blykt ten klaarsten uit zeer veele zaaken, die
vol-

volkomen tegen elkander overstaan en wy voor
 schoon houden. By voorbeeld, wy noemen
 een zeker foort van steenen schoon, wanneer
 het volstrekt eenkleurig, en een ander foort
 ook schoon, wanneer het zeer onderscheiden
 is in Colcuren en aderen. Indien nu een en-
 kel foort van volkomenheid de oorzaak der
 Schoonheid alleen ware, zo zou men den ee-
 nen steen als geheel schoon en den anderen als
 geheel onbevallig aanzien. De reden echter,
 waarom beide steenen erkend worden schoon
 te zyn, vloeit voort uit het denkbeeld, dat wy
 van dezelve bezitten: En wy houden dien
 steen, van welken wy het denkbeeld der een-
 vormigheid bezitten, voor onbevallig en slecht,
 zo dra wy eenige vlekken in denzelven gewaar
 worden; terwyl wy, op gelyke wyze, over den
 tegengestelden steen, vonnisen, wanneer wy
 in den zelve, op evenredige wyze, eenige
 eenvormigheid ontdekken; want beiden komen
 ons als dan, naar ons denkbeeld, onvolkomen
 te vooren. Op gelyke wyze is het met alle
 geschapen voorwerpen gelegen. Een kind zou
 ons geheel onbevallig toefchynen, wanneer
 het zich, onder de gedaante van eenen volgroei-
 den mensch, vertoonde. Onbevallig zou de man
 zyn, die eene vrouwelyk gedaante en even zo
 on-

onbevallig de vrouw, die de vertooning van een man hadt. Deze en soortgelyke aanmerkingen, bezitten genoegzaame aanleiding, om ons de voornaamste oorzaak der Schoonheid, te doen aantreffen. Ik zeg dan, op deze onderstelling, dat de SCHOONHEID, uit de overeenstemming der stoffe met onze denkbeelden, voortkomt, en onze denkbeelden uit onze bewustheid, nopens de betrekking of bepaaling des voorwerps, en dat die bewustheid, uit ondervinding en naspooring der algemeene werking van het voorwerp afdalt. De algemeene werking rust in eene bepaaling, hoedanig haar de Voortbrenger gesteld of opgeleid heeft, als eene bediening; hebbende die bepaaling de trapsgewyze verdeeling in de volkomenheid van de natuur, ten grondslag, voor al het welk, ten laatsen, de wysheid des Allerhoogsten, als de opperste oorzaake, kan erkend worden.

Wat nu de werkzaamheid der Schoonheid betrefte, zo is op te merken, dat de Schoonheid, volgens onze begrippen, de volkomenheid der stoffe uitmaakt, en, nademaal volkomenheid, alleenelyk eene eigenschap der Godheid zyn kan, zo moet de Schoonheid, uit dien hoofde, voor een goddelyk wezen geacht worden. Nu, hoe

grooter Schoonheid in een zaake ontdekt wordt, hoe geestelyker zy dierhalven in der daad is. De Schoonheid is de ziel der stoffe, en, gelyk de ziel des mensche de oorzaak van zyn bestaan is, zo is, op gelyke wyze, de Schoonheid de ziel der gedaantens, komende ons dat geene als dood te vooren, dat van alle Schoonheid ontbloot is. Deze Schoonheid heeft, vervolgens, een onbegrypelyk vermogen, en, nademaal zy geestelyk is, beroert zy de menschelyke zielen — vermeerdert derzelve vermogen en leert dezelve vergeeten, dat zy binnen een zo beperkten omtrek bepaald zyn. Hier door ontstaat de aantrekkelykheid der Schoonheid. Wanneer onze oogen iets, dat zeer schoon is, gewaar worden, gevoelt het de ziel, en haakt onmiddelyk, naar eene nauwe vereeniging, met dat schoon en bevallig voorwerp. Dit is de reden, dat elk mensch zo natuurelyk op Schoonheid gesteld is. De Schoonheid verheft het gevoel boven de menschelykheid, en werkt zo sterk en geheel in den mensch, dat 'er, uit hoofde van haar aanhoudend verblyf, ten laatsten, een zeker soort van zwaarmoedige verrukking opkomt, zo dra namelyk de ziel der menschen ontdekt heeft, dat zy zich, door eene louteren schyn van volkomenheid, misleid heeft. Hier
in

in voorziende, heeft de natuur veelerlye, en, by trapsgewyze, onderscheiden Schoonheden geschapen, ten einde die verandering of onderscheiding, onzen geest in eenen eenpaarigen staat van beweging mogt houden. De Schoonheid roert eenen ieder, nademaal zy een overeenstemmend vermogen heeft, met dat van onzer aller zielen. Die zich tot haar wendt, ontdekt en vindt haar zeer schieelyk, door dien zy het licht der stoffe en de gelykenis is van de volmaakte Godheid.

En offchoon zich geene volkomen Schoonheid, in de natuur ophoudt, zo kan men daar uit, in geenerly wyze, besluiten, dat zy zich in dezelve niet zou kunnen ophouden, en men gedwongen ware, de regelen der waarheid aan eene zyde te zetten, in het naspooren dier Schoonheid; nademaal het hier mede op eene geheel andere wyze is gelegen. De natuur toch heeft alles, wat zy voortgebragt heeft, op die wyze geschapen, dat het een en het ander, ten aanzien zyner bepaaling, volkomen zyn kon. Dan, nademaal deze volkomenheid telkens de opperste Volkomenheid nadert, zo is haare maate, ten aanzien der uitgebreide volkomenheid, zeer gering: want de waare volkomenheid bestaat in die der OOR-

ZAAKEN, en gelyk ieder gedaante, alleenelyk, één middelpunt bezit, zo bezit insgelyks de natuur, in elk geslacht, een middelpunt, waarin de geheele volkomenheid van den omtrek berust. Het midden is een punt en de geheele gedaante bestaat uit ontelbaare punten, die, ten aanzien van de volkomenheid des middelpunts, als onvolkomen kunnen geacht worden. Gelyk nu, onder alle steenen de diamant — onder alle metaalen het goud, en onder alle levendige schepzelen den mensch, als een enkel foort van volkomenheid is aantemerkten, zo is 'er ook eene wezenlyke onderscheiding onder elk geslacht, en de hoeveelheid eener volkomenheid, ten uitersten bekrompen. En, gemerkt de mensch, niet van zich zelve, voortkomt; maar, voor zynen eigenen toestand, zelfs in de baarmocder en onder het vormen der gedaante, van uiterlyke toevallen afhangt, zo is het volstrekt onmogelyk, dat hy eene volmaakte Schoonheid zou kunnen bezitten. Zelden zal men eenen mensch aantreffen, die van zodanige hartstochten ontbloot is, welken, of ten deele of in het geheel, zyne gezondheid vernietigen, of eenenzodanigen, die door geene gemoedsneigingen voor anderen bezielid is. Deze onderscheiden eigenschappen of neigingen

gen, beslaan in het menschelyk lichaam, onderscheiden deelen, in welken zy hoofdzaakelyk werken. Dit heeft ook plaats ten aanzien van vrouwen, die bevrucht zyn. Zo lang zich dezelve zwanger bevinden, is haare gezondheid, aan drukking en verhindering der hartstochten, en de vrucht aan den staat dier gezondheid onderworpen; waar uit dan voortvloeit, dat de ziel van het kind, ten opzichte van het volvormen des ligchaams, van noodzaakelyke vryheid beroofd wordt, welke, indien zy dezelve konde genieten, haar zou in staat stellen, om eene volkomen schoone gedaante te voltooien. Uit dezen hoofde, strekt ook de Schoonheid, tot een kenteken, van het vermogen der ziele, en doet ons, zeer voordeelige gedachten, van den mensch vormen, in welken zy gevonden of gezien wordt: dan, doordien de ziel dikwyls gehinderd en belet wordt, zo worden 'er zelden geheel schoone menschen gevonden. Ondertuschen zyn ook de volkeren, naar de ligging der onderscheiden landen, aan onderscheiden gemoedsneigingen onderworpen, en door zekere gedaantevorming, van elkanderen te onderscheiden. Dat, niettegenstaande dit alles, eene volkomen Schoonheid in den mensch zou kunnen plaats hebben, kan men gewaar worden,

wanneer men naspoot, hoe elk mensch, zeker deel hebbe, dat volkomen schoon is, en hoe de schoonste deelen juist met de nuttigheid en het einde der voortkoming, voornaamelyk overeenstemmen; waar uit veilig kan beslooten worden, dat de mensch, ten ware hy aan toevallen onderworpen was, geheel schoon zyn kon. In dit ópzichte redeneere ik, in zo verre, over het menschedom, als ik hetzelve, voor dat gedeelte, der geheele natuur, aanneme, waar in de Schoonheid, wel ten voornaamsten deele, uitblinkt.

Laaten wy nu ook naspooen, op welke eene wyze de kunst kan onderfeld worden, de natuur, ten aanzien der Schoonheid, te kunnen overtreffen.

In 't algemeen noemt men de Schilderkunst, eene navolging der natuur, en schynt, door het woord *NA*, aan dezelve eene geringere maate van volkomenheid, dan aan de natuur, toe te schryven, dat echter, onder eenige bepaaling alleenelyk, kan onderfeld worden; want men ontdekt sommige voorwerpen in de natuur, die de kunst, hier in ten ópzichte der natuur te zwak zynde, met geene mogelykheid, kan navolgen; te weeten, het licht en de schaduw,
ter-

terwyl de kunst in tegenstelling eene byzondere kracht heeft, en waarin zy de natuur zeer verre voorby streeft, ten aanzien van een hoofdzaakelyk gedeelte, te weten, de S C H O O N H E I D. De natuur is, in het voortbrengen van gewrochten, aan zeer veele toevallen onderworpen — de kunst daar en tegen, is volkomen vry in haare werking, door dien zy tot haare werktuigen, geene, dan eene geheel zwakke en in alle deelen, geheel lydelyke stoffe bezit. Het staat de Schilderkunst vry, uit de geheele schepping der natuur het schoonste te zoeken, en de stoffe van veelerleie gewesten, en de Schoonheid, onder veelerly menschen verdeeld, te verzamelen; terwijl de natuur, in het voortbrengen der vrucht, aan derzelver moederlyke stoffe bepaald blyft, en zich met alle toevallen, moet te vreden stellen, 't geen duidelyk aantoon, dat de geschilderde, ongelyk schooner zyn kunnen, dan de natuurelyke of geschapen menschen. Waar toch, zal men, in een en denzelvden mensch, eene verhevenheid van ziele, volkomene overeenstemming van de ledemaaten, een deugdliwend gemoed en welgeoeffende leden; ja, in welken mensch zal men eene onafgebroke gezondheid, onder alle deszelfs daaden en verrichtingen, ter wae-

reld aantreffen? Deze allen kan de Schilderkunst, door eenvormigheid in omtrekken, grootheid in gedaante, vryheid in houding, schoonheid in ledemaaten, macht in de borst, vlugheid in de beenen en sterkte in de schouderen en armen, aantoonen; terwyl zy oprechtigheid aan het voorhoofd en winkbrauwen, het vernuft tuschen de oogen, gezondheid op de wangen, en lieftaalgheid aan den mond kan ten toon stellen. Wanneer men, volgens dit bovenstaande, in alle deelen, van het grootste tot het kleinste, in mannen beide en vrouwen, eene betekenis en gedaante, naar elks onderscheidene bepaaling, te wege bragt, en zekere oplettendheden, naar elken onderscheiden stand der menschen, in derzelve betekenis of bedoeling, gevoegd werden, zo zou de Kunstenaar gewaar worden, dat de kunst, inderdaad, de natuur zou overtreffen; want even gelyk eene enkele bloem, den honing niet alleen bevat, maar alle bloemen eenig gedeelte van denzelfven besluiten, dien de Byen opzoeken en vergaderen, even zo zyn de voortbrengzelen der natuur, voor eenen Kunstenaar, om uit allen het beste te kunnen kiezen, en daar door de grootste bevalligheid in de kunst te verwekken. Dat de verbetering der natuurelyke voorwer.

werpen, van eene zodanige keuze afhangen, bewyzen twee onbegrypelyke kunsten, de Muzyk namelyk en de Dichtkunst. De Muzyk bestaat uit niets anders, dan uit een saamenstelzel van natuurelyke TOONEN, in eene regelmaatige orde vereenigd, welk saamenstelzel, door de verkiezing der samenvoeging, eene oorzaak, en daar na eenen geest ontfangt, die den geest der menschen kan aandoen; en deze geest is het geen wy HARMONIE of welluidendheid noemen. Op gelyke wyze kan men aanmerken, dat de Dichtkunst, uit niets anders bestaat, dan uit een zekere welgeregelde orde van denkbeelden en woorden der menschelyke redeneering, zynde, volgens het uitkiezen van welklinkende en te samenvoegende woorden, door een soort van HARMONIE, de maat der lettergreepen veroorzaakt. Gelyk nu de Muzyk, ongelyk grooter sterkte bezit, in de opgegeeven onderstelling, dan derzelve eigenschappen vertoonen, wanneer zy, zonder orde en zonder keuze, onder elkanderen gemengd worden, zo kan men het zelvde, ten aanzien der Schilderkunst, vast stellen. Door de orde, en het wegwerpen van noodelooze en niets betekende byvoegzelen, wordt zy alleenelyk eene kunst, en verwerft, gelyk beide haare

Zusters, een verhevener en een meer uitnemend vermogen.

Geen kunstenaar, denk ik, zal zich verbeelden, dat de kunst reeds eenen zodanigen trap van volkomenheid bereikt heeft, dat zy niet wel hooger zou kunnen gevoerd worden; want dit zou ongegrond en onnut zyn. Niemand der nieuwere is zo verre op den weg der volkomenheid gevorderd, als de oude Grieken, nademaal zich alle de kunstenaaren, na het wederwinden der kunst, blootelyk hebben toegeleid op het wezenlyke en het bevallige derzelve. En of schoon het al plaats hadde, dat zy wezenlyk, ten aanzien van die deelen, die zy begrypen, tot den hoogsten trap waren geklommen, zo zouden zy toch, het naspooren der volkomenheid in het te saamenvoegen van het een met het ander deel, onderstaan moeten. Geen kunstenaar moet zich dierhalven door de bewustheid, dat 'er groote meesters in de kunst geweest zyn, laten afschrikken: maar zich, in tegendeel, door derzelve grootheid laten ontfonken, om tegens dezelve, ter bereiking der volkomenheid, te kampen; want als dan nog kan men het zich eene eere rekenen, door hen overwonnen te zyn, wanneer men dezelve

ven

ven alleenelyk heeft kunnen navolgen. Die het hoogfte zoekt, zal ook in een minder gedeelte groot fchynen. Gelyk men eenen mensch naar eene ftad ziende wandelen, en op den rechten weg onvermoeid voortgaan, oordeelt, dat hy dezelve eindelyk zal kunnen bereiken, zo zal men ook, op gelyke wyze, verwachten, dat een kunstenaar, die den weg der volkomenheid, onafgebrooken, bewandelt, met den tyd tot de volkomenheid zelve zal kunnen geraaken. Ja, ik herhaale, dat onder alle Schilders, van welken wy ecnige voortbrengzelen bezitten, geen een derzelve den weg der volkomenheid gezocht heeft. De Italiaanen, voor zo veel die de grootfte kunstenaaren geweest zyn; zyn door hoogmoed, armoede en winzucht, altyd van dit doelwit afgetrokken. Ook denk ik niet, dat de kunst oit weder tot haare oude Griekfche volkomenheid en fchoonheid zal kunnen gebragt worden, ten ware zich een ander Athene opdeedt, 't geen ik hartelyk wensche, dat myne Landgenooten moge te beurt vallen.

Alles, wat ik dierhalven ten aanzien der Schoonheid heb willen zeggen en aantoonen, is in het bovenftaande begreepen, en komt hier op uit. Gelyk de volkomenheid een geest is,
en

en niet zichtbaar, alzo kan de schoonheid, in tegenoverstelling, de gedaantelyke en zichtbare volkomenheid der stoffe geacht worden. De stoffelyke volkomenheid echter, bestaat, uit eene overeenstemming met onze begrippen, en die begrippen, ontstaan uit onze bewustheid der BEPAALING. Eene zaake kan volkomen genoemd worden, waar van het enkel denkbeeld en de stoffe, met elkanderen overeenkomen. De volkomenheden zyn, even als bedieningen, in de natuur uitgedeeld; uit hoofde van welke onderstelling, men die zaak, in haar soort, voor de volkomenste kan aanzien, die het einde, waar toc zy bepaald schynt, het bondigste kan bereiken; in welke bepaaing het verachtelyke zelfs eenigermate kan ondersteeld worden schoon te zyn. Met dit alles blyft het zeker, dat eene zaake, hoedanige uit ééne oorzaak bestaat, waar mede de stoffe geheel over een komt, verreweg grootere maate van schoonheid bezit, als eene andere, waar in zich veele oorzaaken openbaaren. Al het geen voller van geest dan stof is, is ook, naar maate verhevener. Het geestelyke, heeft het vermogen om het stoffelyke zyne volkomenheid te verleenen, en het stoffelyke, kan dezelve aanneemen. Wil nu een kunstenaar iets schoons voor den dag brengen,

zo zal hy moeten voorneemen, om, van trap tot trap, uit het stof op te klimmen, niets zonder oorzaake, te ontwerpen, en niets doods of overvloedigs te gedoogen: want daar door wordt alles, waar zulk eene onachtzaamheid plaats vindt, geheel en volkomen bedorven. Myn geest moet, door eene wyze verkiezing, de volkomenheid aan de stoffe poogen toe te brengen. Deze geest nu is het VERNUFT van een Schilder. Het vernuft moet heerschappy over het stof voeren. Deszelvs hoogste bedoeling, moet, op het wel bepaalen der oorzaaken, van deze of geene zaaken, en, in een geheel werk, op het volgen van ééne hoofdoorzaake, (op dat ook alleen ééne oorzaake daar in de ware volkomenheid zy, en die oorzaake, door het geringste deel van het geheel bewaard worde,) uitloopen. Hy moet het beste en bekwaamste, uit de geheele natuur, opspooren, om zyne gedachten aan den toezinder, verstaanbaar te maaken. Gelyk de natuur de volkomenheid trapsgewyze heeft uitgedeeld, zo moet ook een kunstenaar, in elke zaake, eene onderscheidene betekenis trachten te brengen, welke onderscheidingen toch tot eene hoofdbetekenis afvloeien. Daar door zal elk beschouwer, in staat gesteld worden, om aan elke zaake, het eigenaar-

126 VERKLAARING DER SCHOONHEID.

aartig denkbeeld, te verleenen, en in allen de deelen te faamen, de oorzaak van het geheel. Daarenboven, zal hy een zodanig werk als volkomen houden en pryzen, in het welke hy de stoffe van het werk en het natuurelyk denkbeeld te gelyk vindt vereenigd; zynde die vereeniging dan voor de schoonheid van het werk te houden, die uit alle deelen te faamen vloeit, en de ziel des toezieners, zal kunnen aandoen: want, nademaal ieder zaak, gelyk dan een zodanig werk voorftelt, eene oorzaak en geest heeft, zo behoort het zelvde werk volgeest, en, uit kracht daar van, schoon te wezen, en als zodanig, de volkomenheid der stoffe te bevatten. En, gelyk nu de wyze Voortbrenger der natuur, in alle zaaken, eene volkomenheid gelegd heeft, waar door wy de geheele natuur met verwondering, en den Schepper waardig befchouwen, zo behoort ook een kunstenaar, in elken trek en elken Penceelstreek, eenig blyk van zyn verftand te brengen, waar door andere menfchen, ten allen tyde, mogen verplicht worden, om zyn voortbrengzel voor een werk, dat de handeling eener vernuftige ziele toont waardig te zyn, te erkennen.